

16+

ЛІМБ #3:

форма і змест

стар. 6

Бібліятэчныя

в@ганні

стар. 10

Ігар Сігоў.

Разнапланавы

стар. 13

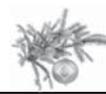
Калядная зорка ўзышла!

Фота: Кастусь Дробіна.

На Каляды міжволі чакаеш цудаў. Нават прагматыкі, якія скептычна ставяцца да ўсяго, што нельга патрымаць у руках, трапляюць пад нупліў агульнага настрою: у самім паветры нябачна прысутнічае вера! А калі верыш, то ўсё магчыма, і мары здзяйснююцца. Менавіта цяпер, калі завяршаецца чарговы віток адліку існавання Сына Божага — ужо на нябёсах, побач з Айцом Нябесным.

Але каб мары сталі явай, заўжды павінны быць тыя, хто іх здзяйсняе, чыімі рукамі яны рэалізоўваюцца, — адданыя сваёй справе людзі, здольныя стварыць цуд, якія прыдумляюць казкі, гульні, распрацоўваюць адметныя заняткі — не толькі забаўляльна-вясёлыя, але і пазнавальныя, каб дзіця далучылася да агульначалавечых каштоўнасцяў, у гульнівай форме даведлася нешта новае пра гісторыю і культуру сваёй краіны (менавіта так матэрыял найлепш замацоўваецца ў памяці).

«ЛіМ»-акцэнт

Новы год. «Будучы год стане для ўсіх нас часам далейшага станаўлення і ўмацавання беларускай нацыі, захавання асноўных рыс ідэнтычнасці і характару беларусаў. Таго, што адрознівае нас ад іншых, — гасцінасць, міралюбнасць, добразычлівасць, спагадлівасць», — падкрэсліў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка ў навагоднім звароце да беларускага народа.

Свята. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў праваслаўных хрысціян Беларусі з Раствам Хрыстовым. «Веліч свята сагравае нашы сэрцы асаблівай духоўнай радасцю, дапамагае знайсці сваю дарогу да храма, паказвае на хрысціянскія заповедзі як маральныя арыенціры для грамадства, — адзначаеца ў віншаванні. — Традыцыйны праваслаўны аб'ядноўваюць людзей, садзейнічаюць таму, каб краіны і народы жылі ў міры і згодзе». Гэты незвычайны час нагадвае кожнаму пра сапраўдную каштоўнасць сям'і, павагу да старэйшых, міласэрнасць і спагаду.

Віншаванні з нагоды свята адраваў у праваслаўным вернікам у Пасланні да Раства Хрыстовага Мітрапаліт Мінскі і Заслаўскі Павел, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі: «Калі мы хочам змяніць і накіраваць грамадства да добра, святасці і праўды, то нам належыць пачаць гэты працэс з саміх сябе, з праабражэння нашых душ святлом евангельскіх заповедзяў. Толькі ў гэтым выпадку благаданныя дары Духа Святога — любоў, радасць, мір, доўгачэрплівасць, добрасць, міласэрнасць, вера, лагоднасць, устрыманасць, — могуць стаць пачаткам стварэння Царства Божага, якое згодна са словам Хрыста Спасіцеля, унутры нас».

Юбілей. Кіраўнік дзяржавы павіншаваў з юбілеем народную артыстку Беларусі Святлану Лысун. «Ваша шматгадовая плённая дзейнасць з'яўляецца яркай старонкай у гісторыі Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Рэспублікі Беларусь імя І. Жыновіча. Дзякуючы віртуознаму выканальніцкаму майстэрству, своеасаблівай інтэрпрэтацыі твораў розных эпох, стыляў і жанраў вы сталі прыкладам для маладых артыстаў, заслужылі любоў і павагу шматлікіх паклоннікаў у нашай краіне і за яе межамі», — гаворыцца ў віншаванні.

Прэзідэнт Беларусі таксама павіншаваў народнага артыста РСФСР Міхаіла Баярскага з 70-годдзем. «Вы па праве належыце да ліку выдатных акцёраў, чыя творчасць прайшла выпрабаванне часам і прадаўжае служыць эталонам прафесійнага майстэрства», — гаворыцца ў віншаванні. Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што ў Беларусі Міхаіла Баярскага любяць і ведаюць як цудоўнага чалавека, кожная сустрэча з якім — сапраўднае свята добрага настрою.

Страта. Прэзідэнт Беларусі выказаў глыбокія спачуванні родным і блізкім народнай артысткі СССР Галіны Волчак. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што Галіна Волчак з'яўляецца выдатнай асобай сучаснасці. «Бязмежна таленавітая, любімая многімі пакаленнямі актрыса і рэжысёр, выдатны педагог і мудры кіраўнік тэатра «Современник», яна была яскравым прыкладам адданасці сваёй справе і мастацтву», — адзначыў Прэзідэнт.

Парламент. Пастаянныя камісіі былі сфарміраваныя наступнаму года на пасяджэнні Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі сёмага склікання. Паводле інфармацыі БелТА, членамі камісіі па правах чалавека, нацыянальных адносінах і сродках масавай інфармацыі (старшыня Геннадзь Давыдзька) сталі дэпутаты Лілія Ананіч (намеснік), Марыя Васілевіч, Людміла Здорыкава, Валынціна Ражанец (намеснік), Наталія Тарасенка. Пастаянная камісія па адукацыі, культуры і навуцы (старшыня Ігар Марзалюк) сфарміравана ў наступным складзе: Таццяна Аўтухова, Марына Васько, Андрэй Злотнікаў, Лілія Кір'я (намеснік), Сяргей Клішэвіч, Алена Каласнёва (намеснік), Людміла Паддужная, Ірына Рынейская (намеснік).

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Словы мужнасці

«Урокі мужнасці» праходзяць у Саюзе пісьменнікаў Беларусі штомесяц ужо дзевяць гадоў запар.

Легась удзел у іх бралі больш як 300 сталічных школьнікаў, а за ўвесь час правядзення — звыш 2500 слухачоў.

У Мемарыяльнай зале СПБ беражліва захоўваецца памяць пра Вялікую Айчынную вайну. У экспазіцыі змешчаны фотаздымкі 220 пісьменнікаў — франтавікоў, партызан, працаўнікоў тылу. Перакытае адлюстравана ў іх творах.

Моладзь, якая сёння атрымлівае шмат рознай інфармацыі, па-асабліваму рэагуе на сустрэчы, прысвечаныя ваенна-патрыятычнай тэматыцы. Эмацыянальны ўздэм адчуваецца падчас адкрытага дыялогу з творцамі. «Урокі мужнасці» праводзілі Святлана Быкава, Віталь Кірычэнка, Уладзімір Тулінаў, Таццяна Купрыянец, Вячаслаў Бандарэнка, Аліна Легастаева, Зінаіда Феакцістава-Каладзяжняя, Зінаіда Камароўская.

У навучальных установах краіны ўзмацняецца работа па ваенна-патрыятычным выхаванні моладзі. Пісьменнікі, якія выступаюць на «Уроках мужнасці», звяртаючыся да гістарычнай спадчыны, вядуць з аўдыторыяй шчырую размову аб правах мужнасці ў сучасным свеце.

Святлана Быкава нагадала вучням Ленінскага раёна: «Нярэдка дапамога патрабуецца таму, хто побач, асабліва калі ён трапілае ў складаную жыццёвую сітуацыю. Ёсць трэба мець мужнасць, каб не прайсці міма, не застацца аб'якавакым». Таццяна Купрыянец распавяла вучням СШ № 128, 136 і 138 пра свайго дзядулю-танкіста, які гарэў у баявой машыне, выжыў і вярнуўся дамоў з узнагародамі. Апаваданы пра подзвігі дзядулі выліліся ў паэтычныя радкі.

Аліна Легастаева падчас сустрэчы з вучнямі гімназіі № 22 і № 23 распавяла пра мужнасць будаўнікоў БАМа і тых, хто ўзнімаў чаліну. Будучы жонкай ваеннаслужачага,

яна добра ведае, чым напоўнена жыццё людзей у пагонах. Яна раіць маладым людзям быць гатовымі да любых выпрабаванняў, кіравацца годнасцю і чалавечасцю.

Вячаслаў Бандарэнка закрануў гісторыю сваёй сям'і, у якой абодва дзяды ваявалі. У 9 гадоў ён зацікавіўся вывучэннем падзей Першай сусветнай вайны, у прыватнасці роляй яе палкаводцаў як прыкладам высокага служэння Айчыне. Пра важнасць «Урокаў мужнасці» сведчыць Кніга водгукаў СПБ з запісамі ўдзельнікаў сустрэч. Навучэнцы ліцэя № 2 г. Мінска падзяліліся ўражаннямі ад сустрэчы: «Удзячны за шчырыя вершы і новую трактоўку паняцця «мужнасць», якая адпавядае рэаліям сучаснага жыцця».

Тэма ваенна-патрыятычнага выхавання не страчвае актуальнасці, бо ў свеце настольківа гучаць галасы ахвотных перапісаць урокі гісторыі. Моладзь павінна ведаць сапраўдную гісторыю і яе герояў.

Алена СТАЛЬМАХ

З акадэмічнай вышыні

У Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі працуе фотавыстаўка «Бачу Беларусь такой» члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзіслава Цыдзіка, якая адлюстроўвае фотапогляд аўтара на краіну. Радзіма хоць і адна для ўсіх — у кожнага свая.

У адкрыцці фотавыстаўкі бралі ўдзел акадэмікі, грамадскія дзеячы, калегі аўтара па Камітэце дзяржкантролю Рэспублікі Беларусь, пісьменнікі, з якімі шмат гадоў працаваў і падтрымлівае сяброўскія стасункі.

Фотавыстаўка — нагода пагаварыць пра творчы плён. З боку пісьменніцкага Саюза — новыя выданні з адмысловым распадам пра адметныя куточки Беларусі. Сведчаннем таму — выхад у Выдавецкім доме «Звязда» зборніка прозы і паэзіі сучасных аўтараў «Мая Радзіма». Гэтае выданне, як і папярэднія «Зацараваны Беларуссю»

і «Бачу Беларусь такой», багата ілюстравана здымкамі Уладзіслава Цыдзіка.

Адкрыццё фотавыстаўкі, прысвечанай Году малой радзімы, у Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі мае асаблівае значэнне. Навукоўцы таксама актыўна спрычыніліся да вывучэння і папулярызавання археалагічнай спадчыны рэгіёнаў Беларусі, яе моўнага багацця. Усё часцей ладзяць навуковыя канферэнцыі ў глыбіні, каб далучыць да краязнаўства, як мага больш цікаўных і нераўнадушных.

Адначасова з прэзентацыяй выданняў Уладзіслава Цыдзіка ладзіць фотавыстаўкі сваіх работ, якія былі прадстаўлены на самых розных пляцоўках Беларусі, у тым ліку і за мяжой. На здымках — унікальная прырода, старадаўняя і сучасная архітэктура, каларытныя твары беларусаў.

Алена СТАЛЬМАХ

стасункі

Выявіцца праз майстэрства

Фота Катусь Дрыбана.

праз майстэрства. Каб ламаць стылі, адмаўляць каноны, трэба спачатку авалодаць імі бездобра, інакш аўтар будзе соты раз вынаходзіць веласіпед», — дзеляліся думкамі пісьменнік.

— Прычым вельмі істотна выбраць пісьменнікаў-арыенціраў, да вышыняў таленту якіх будзець імкнуцца, чые творы будзець чытаць і шмат разоў перачытваць, штораз адкрываючы нешта новае. І зусім не абавязкова гэта мусяць быць лаўрэаты прэмій, хай сабе і самых прэстыжных, — разважаў Юрыі Палякоў.

Аматарам творчасці пісьменніка было цікава даведацца пра лёс яго аповесці «100 дзён да загада» — паказальна, што паміж напісаннем твора і тым момантам, калі ён пабачыў свет на старонках часопіса «Юноства», прайшло сем гадоў. Справа ў тым, што ў часы СССР, калі ў літаратуры адлюстроўвалася зладзённая праблема, якая мела месца ў дзяржаўных структурах, органы ўлады мусілі нейкім чынам на яе рэагаваць, у тым ліку ў друку. Пытанні, адлюстраваныя ў аповесці (яна прысвечана вострай сацыяльнай праблеме ў савецкай арміі — дзедаўшчыне), вырашыць было не так проста — таму і не пускалі ў друк, патлумачыў Юрыі Палякоў.

Напрыканцы ўдзельнікі сустрэчы ўнялі тэму ўзаемаўплыву гістарычнай памяці на грамадскую думку. Гэтая ўзаемасувязь знаходзіць увазбавленне ў пэўных творах на працягу ўсёй гісторыі літаратуры.

Яна БУДОВІЧ

Голас Купалы гучыць

Прэзентацыя зборніка Янкі Купалы «Санеты» на мовах свету», выдадзенага «Мастацкай літаратурай», адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Чувашскай Рэспублікі (г. Чабаксары).

У кнізе сярод іншых тэкстаў на 16 мовах — пераклад легендарнага купалаўскага цыкла на чувашскую мову. Гэтае пераўвасабелленне здзейсніў сапраўдны сябра Беларусі — народны паэт Чувашыі Валерыі Тургаі. Нельга не заўважыць, што літаратар добра вядомы на постсавецкай прасторы як перакладчык паэзіі Аляксандра Пушкіна, Тараса Шаўчэнка, Ду Фу, Лі Бо, іншых сусветна вядомых паэтаў.

Валерыі Тургаі — часты госць у Беларусі, удзельнік Дзён беларускага пісьменства, Міжнароднага сімпозіума літаратараў «Пісьменнік і час», традыцыйнай Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу. У Беларусі ў апошнія гады з'явілася ніяма публікацый чувашскага паэта ў перакладзе на беларускую мову. А сам Валерыі пераклаў і выдаў у Чабаксары невялікую анталогію класічнай і сучаснай беларускай паэзіі. У зборніку «Францішк Скарына на мовах народаў свету», які ўжо мае чатыры выданні, змешчаны пераклад урыўка з прадмовы Ф. Скарыны да «Кнігі Юдзіфа» у чувашскім пераўвасабелленні Валерыі Тургаі.

На вечарыне ў гонар купалаўскіх «Санетаў» гучалі разнамоўныя прачытванні паэзіі народнага песняра Беларусі. Удзельнікі імпрэзы, вшнўшчы Валерыі Тургаі з бліскучым перакладам, адзначылі, што «Санетами» Янкі Купалы ўзабагачаюцца чувашская паэзія і школа мастацкага перакладу.

Катусь ЛЕШНІЦА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

13 студзеня — на сустрэчу з Міколам Чарняўскім у СШ № 86 (13.20).

15 студзеня — на сустрэчу з Надзеяй Буранавай у СШ № 53 (13.40).

16 студзеня — на імпрэзу з удзелам Вадзіма Спрыччана ў Расійскі цэнтр навукі і культуры (15.00).

17 студзеня — на сустрэчу з Інай Фрадой «Пісьменнік як мікрафона» ў бібліятэку № 21 (13.30).

17 студзеня — на імпрэзу Анатоля Экава ў Мінскі гарадскі тэатр паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы (18.00).

Продзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

10 студзеня — на імпрэзу, прысвечаную 10-годдзю альманаха «Літаратуры экватара», з удзелам Мікалая Іваноўскага ў Літаратурны музей Максіма Багдановіча (г. Мінск) (18.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

10 студзеня — на вечар памяці Івана Пецхерава ў Клімавіцкую цэнтральную раённую бібліятэку яго імя (15.00).

11 студзеня — на падвядзенне вынікаў літаратурнага інтэрнэт-конкурсу аддзялення СПБ «Пад калядным небам» у Магілёўскую абласную бібліятэку імя У. І. Леніна (14.00).

14 студзеня — на сустрэчу «Песня роднай зямлі» Алеся Казека з вучнямі 8-х класаў у гімназію № 1 г. Магілёва (14.00).

конкурсы

Маленькі прынц і Мышыны кароль Што ўпрыгожвае ёлку Вялікага тэатра?

Пераможцаў сямейнага конкурсу «Навагодняя тэатральная цацка» ўзнагародзілі ў Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларусі. Гран-пры ўганаравана сям'я Калясніковых з Мінска за цацку «Захавальнік часу». Першае месца атрымала сям'я Кацуба з Мінска з цацкай «Маленькі прынц і яго маленькая планета». Другое месца — работа «Мышыны кароль» сям'і Бацяноўскіх з Жодзіна. А трэцяе месца — у сям'і Караванскіх з Мінска за «Белага лебедзя», зробленага па тэхналогіі XIX стагоддзя.

Конкурс «Навагодняя тэатральная цацка» ладзіўся ўжо шосты раз як частка праекта «Вялікі тэатр — дзецям!» Сёла колькасць удзельнікаў — больш чым 100 сямей з розных куткоў Беларусі. Некаторыя з іх прадстаўлялі на конкурс адразу некалькі работ. Шмат дзяцей удзельнічалі не ўпершыню. Цацкі зроблены з розных матэрыялаў, абмежаванні няма. Галоўнае — сумесная праца сям'і. Работы ўдзельнікаў ўпрыгожылі галоўную ёлку Вялікага тэатра. Самыя папулярныя героі сёлета — Маленькі прынц і Мышыны кароль.

Акрамя падарункаў, пераможцы атрымалі галоўны прыз ад тэатра — магчымасць пабачыць казачны балет Пятра Чайкоўскага «Шчаўкунок». Да таго ж партнёры і спонсары тэатральнага праекта ўвялі каля 20 асаблівых намінацый. Гэта і самая першая, і самая арыгінальная, і самая чароўная, і самая вялікая цацкі... Уручаўся прыз нават самаму маленькаму удзельніку: за «Цуд-цацку» да спектакля «Шчаўкунок» яго атрымалі Ганна Юч і яе 11-месячная дачка Міраслава.

У журы конкурсу — людзі, якія займаюцца з дзецьмі і могуць даць эстэтычную ацэнку, прыслухоўваюцца да той ці іншай дзіцячай ініцыятывы (артысты, мастакі, дызайнеры). За гадзі існавання конкурсу выпрацаваліся крытэрыі, якія вызначаюць творчую фантазію, паведамліў першы намеснік генеральнага дырэктара Вялікага тэатра Беларусі Уладзімір Рылатка.

— Часам фантазія дзіцяці звязана з летуценнямі, фантастычным светам. Калі дзіця нешта прыдумляе, то стварае сапраўдную легенду: адбываецца тое, што ў яго ўяўленні зусім

Фота: Нямнін В.Бераслав

Ганна Юч і яе дачка Міраслава.

іншае, — лічыць Уладзімір Рылатка. — Сустрэкаюцца ўнікальныя работы. Бывае, цяжка здагадацца, з якога матэрыялу яны зроблены. Асабіста мне з ёлачных цацак найбольш падаюцца абстрактныя, не звязаныя з якім-небудзь сюжэтам. Яны сустракаюцца радзей і часам іх можна пераблытаць з ліхтарыкамі. Але гэта сапраўды чуд. Увогуле, мэта праекта — каб на некалькі дзён дзеці трапілі ў казку. Тады і працэс стварэння цацкі становіцца незабытым.

Яшчэ колькі гадоў таму ёлачныя цацкі кожная сям'я рабіла ўласнаручна. Гэта была цудоўная традыцыя, калі да свята рыхтаваліся, у тым ліку ствараючы нешта новае. Конкурс «Навагодняя тэатральная цацка» — даніна традыцыі, якую арганізатары імкнуцца захаваць.

Яўгенія ШЫЦЬКА

праекты

Сюрпрызы ад калядоўшчыкаў

Новы падзейны культурны праект «Сход калядоўшчыкаў» па вяртанні народных традыцый у дзейнасць работнікаў культуры рэалізоўваецца ў Гродзенскім раёне. Ладзіцца фальклорныя вандрожкі з запісам калядных песень і рэканструкцыяй абраду «Калядаванне», занатоўваюцца рэцэпты абрадавых страў, адметных у кожнай вёсцы.

Праект уключае і цыкл мерапрыемстваў «Этнавандроўка ў глыбінку» — падворны аход з абрадам «Каляда прыйшла» з удзелам калядоўшчыкаў і з іншых рэгіёнаў. Народны тэатр народнай песні «Матуліна песня» Жытамлянскага дома фальклору пад кіраўніцтвам Тарэсы Адамовіч пабываў у этнавандроўцы ў аграгарадку Парэчча, а народны фальклорны гурт «Жывіца» Квасоўскага цэнтра культуры і развіцця народнай творчасці (кіраўнік Дзяніс Балабуеў) — у аграгарадку Капцёўка. У асацыя аддзельныя вёскі калядоўшчыкі завіталі на бібліёбусе.

Напрыканцы снежня ўдзельнікі праекта правялі «Сход калядоўшчыкаў» — семінар-практыкум у адноўленай «Сялянскай хаце», музейным пакоі Абухэйскага цэнтра культуры, дзе ладзіліся фотавыстаўкі «Стары добры Новы год. Анталогія свята» і «Вясельны вянок майго краю», выстаўка ёлачных цацак, прэзентацыя фотальбома «Лялька ў майм жыцці», майстар-клас па вырабе святочных паштовак. Правялі рэканструкцыю святавання «Першая вялікая куцця» і абраду «Ламанне аплаткам», у этнаграфічнай кулінарнай майстэрні «Рэцэпт на Каляды па-беларуску» арганізавалі пачастункі з посных страў па водзе даўніх рэцэптаў, характэрных для Сапоцкіна і Адэльска.

Наталія РАМАНОВІЧ

зваротная сувязь

На арбіце — Лявоніха

У суботу на канале «Культура» Беларускага радыё праграма «Кнігалюбу», што рыхтуецца сумесна з выдавецтвам «Мастацкая літаратура», прапануе гутарку з маладой пісьменніцай Маргарытай Латышківай.

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботнім эфіры слухачыя радыёкампаніі спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Лявоніха на арбіце» па п'есе Андрэя Макаёнка. Нядзельным вечарам да ўвагі прыхільнікаў тэатра перад мікрафонам — радыёспектакль «Маленькі прынц» па творы Антуана дэ Сент-Экзюперы.

У нядзелю ў публіцыстычным праекце «Запрашаем у кнігарню» пойдзе размова пра выдавецтва «Чатыры чвэрці». Асабліва месца ў распавядзе выдучага зойме гаворка пра штогвяднёвік «ЛіМ». А яшчэ — радыёверсія тэлепраграмы «Суразмоўцы» прапануе сустрэчу з паэтам, кінасцэнарыстам Уладзімірам Марозам.

Для прыхільнікаў прозы ў праграме «Літаратурная анталогія» з панядзелка да пятніцы артыст Алег Вінярскі чытае паэму Мікалая Гоголя «Мёртвыя душы». У праграме «Радыёбібліятэка» ў выкананні артыстыкі Беларускага радыё Маргарыты Захарыч прагучыць твор Кузьмы Чорнага «Зямля». На выхадных у вярочнім эфіры на канале «Культура» да ўвагі слухачоў — «Літаратурныя гісторыі», якія знаёмяць з творами малой формы айчынных і замежных аўтараў.

Вершы Алеся Жыгунова прапануе ў выхадныя праграма «Паэзія XXI стагоддзя». Для аматараў вершаванай спадчыны на канале «Культура» ў ранішнім эфіры суботы і нядзелі — праект «Паэтычная раница».

1 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Веняцікта Арлова (1925—2001), рэжысёра, апэратара.

1 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Георгія Клячко (1925—1977), скрыпача, педагога, заслужанага артыста БССР.

1 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Станіслава Марцэлева (1925—2003), заслужанага дзеяча навукі Беларусі.

1 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння Лявона Шырына (1930—1994), дзіцячага пісьменніка.

1 студзеня 85 гадоў споўнілася Эльмарту Петэрсону, мастацтвазнаўцу, педагогу.

1 студзеня — 80 гадоў з дня нараджэння Валіянціны Смыкоўскай (1940—2008), літаратуразнаўца.

1 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Вітала Карнеева (1950—2011), мастака.

1 студзеня 70 гадоў споўнілася Вячаславу Полазаву, заслужанаму артысту БССР.

1 студзеня 70-гадовы юбілей адсвяткаваў Генадзь Хмыз, кінарэжысёр, сцэнарыст, мастак.

1 студзеня 60-годдзе адзначыла Таццяна Шамагавец, заслужаная артыстка БССР.

2 студзеня 80 гадоў споўнілася Эдуарду Пелагейчанку, народнаму артысту РСФСР.

3 студзеня 70 гадоў споўнілася Аляксандру Шыёнку, мастаку.

4 студзеня 75-гадовы юбілей адсвяткаваў Фёдар Шастак, мастак.

4 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Міхаса Барэйшы (1950—1990), пісьменніка, журналіста.

5 студзеня 80-годдзе адзначыў Альфрэд Матрунэнка, літаратуразнаўца.

5 студзеня 75-гадовы юбілей адсвяткаваў Мікалай Салко, заслужаны артыст Беларусі.

5 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Тамары Кіршчынай (1950—2016), мастака.

7 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Васіля Карпечанкі (1925—2005), паэта.

7 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Васіля Антановіча (1950—2012), скульптара.

7 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Аркадыя Рудэрмана (1950—1992), рэжысёра.

9 студзеня 80-годдзе адзначыў Алег Аляхновіч, музыкант.

10 студзеня — 85 гадоў з дня нараджэння Юрыя Гершвіча (1935—2010), скрыпача, педагога, заслужанага артыста БССР.

10 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння Станіслава Гайдуга (1945—2017), рэжысёра.

Калындар на 2020 год распрацаваны і падрыхтаваны ў БДАМЛІМ.

Пісьменнікі Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуюць і выказваюць шчырыя спачуванні пісьменніку Мікалаю Якаўлевічу Балдоўскаму з прычыны гора, якое яго напаткала, — смерці СЫНА.

«ЛіМ»-люстэрка

Першы ў гісторыі сучаснай Беларусі Венскі баль прайшоў у Палацы Незалежнасці. Венскія балі аднесены да помнічых нематэрыяльнай культуры спадчыны ЮНЕСКА і з'яўляюцца неад'емнай часткай сусветнай культуры. Сярод удзельнікаў і гасцей свята былі Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, прэм'ер-міністр Сяргей Румас, прадстаўнікі органаў дзяржкіравання і дыпламатычнага корпусу. Але галоўныя персаны, да каго на свяце была прыкавана ўсеагульная ўвага, — дэбютанты, якія атрымалі запрашэнне на баль дзякуючы сваім поспехам у вучобе, творчасці, спорце, навуковай і грамадскай дзейнасці. Гэта моладзь, студэнты ВНУ, навуковцы іншых устаноў адукацыі. Усяго — больш чым 360 удзельнікаў.

Прад'юсарская група Белтэлерадыёкампаніі адкрыла прыём заявак на ўдзел у нацыянальным адборачным туры конкурсу песні «Еўрабачанне-2020», паведамліў ў прэс-службе медыяхолдынга. Падаць заяўкі можна ў электронным выглядзе да 17 студзеня на афіцыйным сайце Белтэлерадыёкампаніі. Пасля фокус-група медыяхолдынга правядзе перадкастынг музычных кампазіцый і сфарміруе спіс удзельнікаў жывога праслухоўвання. Праслухоўванне заплававана на 27 студзеня. Па яго выніках фокус-група прастай большасцю галасоў вызначыць да 12 удзельнікаў фіналу, які пройдзе не пазней за 6 сакавіка ў форме шоу ў прамым тэлевізійным эфіры на каналах «Беларусь 1» і «Беларусь 24». Пераможца вызначыцца па выніках галасавання прафесійнага журы і глядачоў і на правах афіцыйнага прадстаўніка ад Беларусі пачне падрыхтоўку да ўдзелу ў «Еўрабачанні-2020».

У Віцебску напрыканцы мінулага года былі падзелены вынікі конкурсу на саісканне абласной літаратурнай прэміі імя Пётруса Броўкі за 2019 год. У намінацыі «Проза (у тым ліку публіцыстыка і драматургія)» адзначаны Валерый Марчанка за кнігу «Афган: разведка ВДВ в действии». Пераможцаў у намінацыі «Паэзія» стала Надзея Салодкая за кнігі вершаў «Мір вашаму дому: выбранае» і «Разноцветные ситицы». Найлепшай у намінацыі «Літаратура для дзяцей» прызнана Ірына Багданавіч за кнігі «Неленіва вакцина», «Мама с папой не стареюць», «Дружба всем нужна всегда» і «Если вместе улыбаться» з серыі «Наша дружная семья». Работы літаратараў аб'ядноўваюць глыбокае пранікнёнасць, душэўнасць, разуменне тэмы, якую раскрывае аўтар, адзначыў кіраўніцтвам БелГА начальнік упраўлення культуры аблвыканкама Пётр Падгурскі.

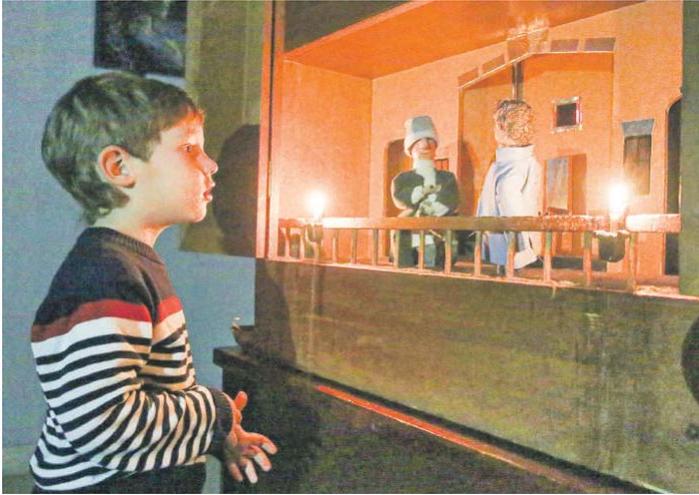
Турыстычны патэнцыял Беларусі ў 2020 годзе прэзентуюць на сямнаццаці міжнародных турыстычных выстаўках, паведамліў ў Нацыянальным агенстве па турызме. Краіна будзе прадстаўлена адзіным нацыянальным стэндам. У студзені чакаюцца выстаўкі ў Хельсінкі, Мадрыдзе, Нью-Ёрку. Што да найбліжэйшых падзей, то з 31 студзеня па 2 лютага плануецца ўдзел у найбуйнейшай у краінах Балты выстаўцы турыстычнай індустрыі Balttour (Рыга). У лютым магчымасці беларускага турызму прадэманструюць у Тэль-Авіве і Таліне, а ў сакавіку экспазіцыя перамесціцца ў Берлін і Маскву. Насычаным будзе красавік з выстаўкамі ў Мінску, Пекіне, Баку і Дубаі.

Тэатральнай школе Алега Табакова прывівоілі статус ВНУ ў адпаведнасці з пастановай урада Расіі. Школа задумвалася і рэалізоўваецца як унікальны праект. Педагогі самі ездзяць па краіне, каб знайсці таленавітых маладых людзей. Гэта школа-пансіён, дзе студэнты жывуць у вучацца ў адным месцы на поўным забеспячэнні. Усе педагогі — вядучыя артысты тэатра Алега Табакова і яго прамыя вучні. «Цяпер мы зможам навуцаць па інтэграванай праграме сярэдняй агульнай і вышэйшай адукацыі. І нашы студэнты змогуць атрымаць дыплом аб вышэйшай прафесійнай адукацыі па спецыяльнасці «Акцёрскае мастацтва», — цытуе РІА «Новості» словы мастацкага кіраўніка тэатра Алега Табакова Уладзіміра Машкова.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Калядная зорка ўзышла!

Праграма «Калядная зорка Максіма», распрацаваная ў літаратурным музеі Багдановіча, знаёміць дзяцей з даўняй беларускай традыцыяй — каляднымі батлеечнымі прадстаўленнямі. Стагоддзі таму, калі не было ні тэлебачання, ні кніг у шырокім карыстанні, менавіта батлеечныя персанажы распавядалі людзям пра нараджэнне Хрыстова, пра падзеі, якія адбываліся пасля.

Для абодвух музеяў Багдановіча: і літаратурнага, і «Беларускай хаткі» Каляды — свята асаблівае. «Мы заўжды чакаем калядных тыдняў, каб запрасіць гасцей на лялечныя спектаклі», — прызнаецца Ірына Мышкавец, якая не першы год паказвае батлеечныя спектаклі.

Тэатр гэты з'явіўся на Беларусі яшчэ ў XVI стагоддзі і стаў вельмі папулярны. Каб выступаць з батлейкай, артысты не вучыліся ў тэатральных акадэміях — мастацтва перадавалася ў спадчыну ад бацькі да сына, ад «настаўніка» да «вучня». Беларускі народ заўжды быў багаты на адметныя, самабытныя таленты.

На некаторы час батлеечная традыцыя на тэрыторыі Беларусі была забытая, але ў XX стагоддзі, калі пачало адраджэнне ўсё беларускае, успомнілі і пра батлейку. Максім Багдановіч, пастаянны чытач што-тыднёвіка «Наша ніва», даведаўся пра тое, што гэты народны тэатр аднаўляецца, з абвесткі, надрукаванай у выданні — там паведмайлася, што рэдакцыя збірае звесткі аб батлейшчыках, батлеечных ляльках і спектаклях, якія ставіліся на імправізаваных сценах падчас Калядаў пасярод кірмашоў ды на месцічковых плошчах (у рэдакцыі баяліся, што гэта самабытная традыцыя можа назаўжды знікнуць). Калі ж у 1916 годзе Максім прыхаў у Мінск, то пра батлейку яму расказалі сябры: год таму ў сталіцы аднавілі паказы лялечных спектакляў.

Адзін з рэдактараў «Нашай нівы», Аляксандр Уласаў згадваў, што яшчэ ў 1915 годзе ў рэдакцыі «Сахі» і «Лучынікі» батлейку арганізаваў ён, знайшоўшы старых батлейшчыкаў: шаўца Мядзціцага і «расказвацеля» шаўца Муравіцкага, якія і батлейкавалі ў рэдакцыі тыдні тры. Музыкантамі таксама былі шаўцы. Адшукаў Уласаў і старэнькую мадыстку для персанажаў батлейкі, якая некалі з гэтага і жыла: традыцыя вымагае, каб усе вопраткі для лялек былі старасвецкага фасону.

Падчас апошняга гасцявання на радзіме Максім Багдановіч з Уласавым не сустрэўся, а пра батлейку чуў ад Змітрака Бядулі, у чым доме ён і жыў у Мінску на Малагеоргіўскай вуліцы (зараз у тым памяшканні знаходзіцца музей «Беларуская хатка»). Бядуля расказаў, што летась, у 1916 годзе, Беларускі бежанскі камітэт паказаў батлейку на працягу месяца — яна карысталася вялікай папулярнасцю (адбылося каля 300 прадстаўленняў) — усё гарадская інтэлігенцыя лічыла справой гонару наведваць прадстаўленне. Сёстры Змітрака Бядулі Рэня і Геня сшылі вопратку батлеечным персанажам і прадавалі квітку.

Максім дужа захапіўся ідэяй, радасна казаў Змітраку Бядулі і яго сёстрам, маўляў, давайце зробім батлеечныя лялькі і паедзем па Беларусі паказаць спектаклі дзецям і дарослым!.. Максім разумее, які складаны час перажываюць людзі: ішла вайна, лінія фронту пралягала зусім блізка, у горадзе — холадна і голадна, безліч бежанцаў. Ён марыў, каб у людзей быў хаця б гэты калядны чуд, праз які яны мелі б хоць крышку святла, цяпла і шчасця. Бядуля згадваў, што Багдановіч пачаў фантазіраваць аб лялечным тэатры, прычым маляваў такія камічныя карціны жыцця і працы ў вандроўках, што ўсе весела смяліся.

На жаль, Максіму не было наканавана здзейсніць мару — на Каляды 1917 года батлеечныя спектаклі ў сталіцы не арганізавалі, а больш на Беларусь паэт не вярнуўся... Калі ж стваралі музей Максіма Багдановіча «Беларуская хатка», яго супрацоўнікі аднавілі батлейку і ажыццявілі такім чынам мару паэта. З 1991 года ў «Беларускай хатцы» батлейка паказваецца пастаянна. Батлеечная скрыня для прадстаўленняў з'яўляецца дакладнай копіяй магілёўскай батлейкі XIX стагоддзя (арыгінал захоўваецца ў Санкт-Пецярбургу, у Расійскім этнаграфічным музеі, дзе знаходзіцца і некаторыя лялькі, на падставе якіх, а таксама на старых фотаздымках беларускіх мастакаў, у тым ліку Аляс Лось і Яўгена Ліс, зрабілі камплекты лялек для абодвух музеяў. Вопратку, дарэчы, ім пашылі па старасвецкім узору, як таго і вымагае традыцыя.

Музейная дабрачынная акцыя, арганізаваная да святаў, называецца «Калядная зорка Максіма».

— Наперш мы хацелі паказаць спектакль тым дзецям, якія ўжо сутыкнуліся з цяжкасцямі ў жыцці, з сумнымі момантамі. На прадстаўленні мы запрашалі гадаванцаў дзіцячых дамоў, з апякунскіх сем'яў, а таксама з тых, дзе дзеці прыёмныя. Запрашалі і шматдзетныя сем'і — усе яны глядзелі спектаклі бясплатна. Мы былі рады далучыцца да рэспубліканскай акцыі «Нашы дзеці», падараваць радасць нашым маленькім суайчыннікам, — распавялі супрацоўнікі музея.

Акцыя «Калядная зорка Максіма» — гэта не толькі паказы батлейкі, але і цэлая праграма. Пасля прагляду дзеткі робяць сваімі рукамі батлеечную ляльку — аб'ёмных папяровых анёлаў, могуць паспрабаваць сябе ў ролі батлейшчыка — павадзіць сваю ляльку па батлейцы. Дзяцей знаёміць з музеем, акцэнтуюць увагу на паштоўках у экспазіцыі музея. Потым у дзяцей ёсць магчымасць самі зрабіць сваю незвычайную паштоўку — з прыемным сакрэцікам, з цудам, — у духу калядных святкаванняў. Акрамя таго, дзеці, якія прыходзяць у музей па гэтай акцыі, атрымліваюць памятныя сувеніры, падарункі.

— Дарэчы, тут вельмі добра відаць, якія розныя дзеці: у когосьці ў батлейцы анёлак моўчкі выходзіць, а потым сыходзіць, у іншага спрабуе паказаць нейкае дзеянне, ёсць тыя, якія намагаюцца згадаць вершык ці песню. Гэта праца вельмі многа дае для назірання, — падзялілася Ірына Мышкавец. — Дае надзею, што батлейка не знікне з прастораў Беларусі, што на змену прыйдуць маладыя батлейшчыкі...

Пацвярджэннем таго, што батлеечная традыцыя на Беларусі ўмацоўвае свае пазіцыі, з'яўляюцца батлеечныя фестывалі, якія штогод арганізуюцца на Каляды руіліцы Свята-Елісавецінскага манастыра. Сёлета ў VI Калядным фестывалі батлеечных і лялечных тэатраў «Нябёсы» акрамя сталічных гасцей бралі ўдзел калектывы з Віцебска, Брэста, Гродна, Ракава, Міра, сямейны тэатр з вёскі Стойлы, які аднавіў аўтэнтычную палескую батлейку. Акрамя прадстаўленняў, у межах фестывалю праходзілі шматлікія майстар-класы для дзяцей. Так, знакаміты лялечнік Юрый Шароў вучыў юных глядачоў майстраваць так званыя аўтаматы — механічныя лялькі, якія самі могуць рухацца. Былі прадэманстраваны і іншыя тэхнікі па выбаце лялек, напрыклад, пальчыкавых.

Звычайны фестываль складаецца з конкурснай і пазаконкурснай праграм. У пазаконкурснай прымаюць удзел прафесіяналы. Яны не спаборнічаюць паміж сабой, толькі дэманструюць майстэрства, паказваюць самае адметнае са свайго рэпертуару. А конкурсная праграма разлічана на сямейныя аматарскія і дзіцячыя калектывы. Як правіла, яна праходзіць у межах дабрачыннай акцыі «Свята-Елісавецінскае» дабрадзейнасць». Напярэдадні Калядаў, яшчэ да пачатку фестывалю, калектывы даюць прадстаўленні ў дамах-інтэрнатах, тым самым прадвешчаючы свята, ствараючы аднаведны ўрачысты настрой.

Акрамя таго, для ўсіх аматараў арганізуюцца і школа батлейкі (праходзіць у самім манастыры), дзе прафесіяналы-батлейшчыкі, мастацтвазнаўцы і мастакі вучаць гэтым старажытным майстэрствам з нуля: як змайстраваць батлеечную скрыню, якія правілы павінны быць улічаны ў падрыхтоўцы паказаў.

Дэвіз фестывалю — «З лялькай — да Бога»; у якасці сімвала і ўзнагарод выступаюць выявы анёлаў. Ніводзін батлеечны паказ не абыходзіцца без анёла, дзеючай асобы галоўных калядных інсценіровак: карцін «Нараджэнне Ісуса Хрыста» і казкі «Цар Ірад». Анёл нясе вестку пра нараджэнне Жогага Дзіцяці, спрабуе скіраваць на шлях добра тых, хто вагаецца паміж цёмным і светлым бокам... Гавораць, што калі ў яго нешта запытаецца, ён абавязкова адкажа — самая добрыя словы і пажаданні. Каляды — той час, калі яго можна пачуць, стаўшы крыху бліжэй да Бога...

Падчас адкрыцця фестывалю «Нябёсы».

Крыху пазней да батлеечнай мары паэта далучыўся і Літаратурны музей Максіма Багдановіча, дзе з'явілася яшчэ адна перасоўная батлейка — з ёй лёгка падарожнічаць па гарадах, вёсках, школах, клубах, паказваць спектаклі.

Тэксты, узятыя за аснову батлеечных спектакляў, старыя, але крыху стылізаваныя пад сучаснасць. Гэта не сухія завучаныя сказы: кожны з батлейшчыкаў, які працуе ў музеі, можа прынесці нешта сваё, таму батлейка з'яўляецца вельмі жывой, адпавядае тым з явамі, якія ёсць сёння, і знаходзіць водгук у сэрцах дзяцей. Напрыклад, у тэксце замест «піва» альбо «квасу» можна ўжываць «кока-колу», што заўжды выклікае смех. Ёсць фраза, дзе герой батлейкі Мацей аб'ёўся куціш, што не ўсім зразумела, таму часам батлейшчыкі гавораць «аб'ёўся сасісак» — гэта да дзяцей ходзіць лепш, прызналася Ірына Мышкавец. Сярод батлеечных персанажаў — цыган і цыганка, дзурой і дзурэйка, ёсць паялак і беларуска, дык дзеці часам і пытаюцца: «А калі ўжо будуць і кітайцы?» — ужо трэба думаць і над гэтым, — жартуе батлейшчыца.

Без рэверансаў і кампліментаў, альбо Хто любіць крытыку?

Цяпер добра вядомыя імёны Рыгора Бярозкіна, Віктара Каваленкі, Уладзіміра Гіламедава, Алесь Марціновіча і іншых літаратурных крытыкаў і літаратуразнаўцаў, але нямала ёсць і паўзабытых, сярод якіх, лічу, і імя таленавітага творцы Якава Герцовіча. Між тым у другой палове 1950-х — першай палове 1970-х гадоў яго імя ведалі многія чытачы.

ПРА ЖЫЦЦЁВУЮ І МАСТАЦКУЮ ПРАЎДУ

Народныя пісьменнікі Беларусі Міхась Лынькоў, Янка Брыль, Іван Шамякін, Іван Навуменка, Іван Чыгрынаў, літаратуразнаўца Міхась Мушыньскі, Віктар Каваленка і Варлен Бечык высока ацэнівалі творчую спадчыну Якава Герцовіча, хоць і давалі, што не ва ўсім згодны з яго пунктам погляду.

Літаратурную дзейнасць Якаў Герцовіч пачаў 17-гадовым юнаком з вершаў, а з 1934 года выступаў з літаратурна-крытычнымі артыкуламі. У біяграфічным артыкуле «Герцовіч Якаў Бенцыёнавіч» (Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік. Т. 2. Мн., 1993) яго дзейнасць характарызуецца як «аўтар некалькіх кніг літаратурна-крытычных артыкулаў».

Гэта зборнікі артыкулаў «На перадавых пазіцыях» (1957), «Літаратура і жыццё народа» (1960), «Герой і сучаснасць» (1963), «Пісьменнікі, кнігі, героі» (1966), «Творчае крэда» (1970), кніжка гумарэсак «Не пугай адзіна» (1969), франтавыя нататкі «На вайне як на вайне» (1969) — сем кніг, без уліку соцень часопісных і газетных артыкулаў ды рэцэнзій.

У кнігах «На перадавых пазіцыях» і «Літаратура і жыццё народа» аўтар вёў гаворку аб жыццёвай і мастацкай праўдзе ў творах беларускіх празаікаў, прысвечаных мірнай працы савецкіх людзей у пасляваенны перыяд. Вось што пісаў адзін з аўтарытэтных літаратуразнаўцаў Павел Дзюбайла ў рэцэнзіі на кнігу «Літаратура і жыццё народа»: «Сучаснасць мастацкага слова вызначаецца не толькі надзённасцю яго тэматыкі, а, галоўным чынам, яго высокімі мастацкімі якасцямі, важнасцю тых пытанняў і праблем з жыцця народа, якія ўзнікаюць у ім. З гэтага пункту гледжання падыходзіць Я. Герцовіч да

...Не заўсёды была ў мяне ўпэўненасць, што нашы творчыя спрэчкі патрэбны не толькі дзвюм сотням літаратараў рэспублікі, але і шырокай грамадскасці. Цяпер ужо не думаю так. Сотні фактаў гавораць за тое, што і праца крытыка, калі яна натхняецца надзённымі інтэрэсамі літаратараў, клопатамі аб яе высокіх ідэйна-мастацкіх вартасцях, не прападае марна.

рамана М. Лынькова «Векапомныя дні» («Народ і яго авангард»). Тэма Вялікай Айчыннай вайны нестарэючая. «Векапомныя дні» крытык разглядае як нацыянальны раман-эпас. Ён бачыць нацыянальны прыкметы твора не ў знешнім каларыце, а ў саміх характарах людзей, у іх светаадчуванні, іх уземадчынненні з прыродай і людзьмі...»

Адносна раманаў І. Шамякіна «Глыбокая плынь», «Крыніцы» Якаў Герцовіч

вызначае адпаведнасць ідэйна-мастацкага зместу твора яго форме ў іх складаным дыялектычным адзінстве.

На думку П. Дзюбайлы, кніга «Літаратура і жыццё народа» разлічана на шырокае кола чытачоў. Яна напісана сталым крытыкам. Не сухое выкладанне вядомых палажэнняў, а падрабязны разгляд твораў, жывая вобразная мова характарызуе зборнік Якава Герцовіча.

ПРА НАБЛІЖЭННЕ ДА РЭЧАІСНАСЦІ

Зборнік «Герой і сучаснасць» з'яўляецца працягам тае ж размовы аб далейшым набліжэнні беларускай савецкай літаратуры да жывой рэчаіснасці, аб выхаванні новага чалавека сродкамі мастацкага слова. Пісьменнік разглядаў раманы І. Мележа, А. Кулакоўскага, Т. Хадкевіча, У. Карпава, творы маладзейшых празаікаў І. Навуменкі, І. Пташнікава, Б. Сачанкі. Літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук Алесь Макаравіч акцэнтаваў увагу на

Даведка «ЛіМа»:

Якаў Бенцыёнавіч Герцовіч (01.01.1910 — 21.04.1976) нарадзіўся ў сям'і рабочага. У час Вялікай Айчыннай вайны працаваў карэспандэнтам газет Заходняга, а затым — 3-га Беларускага франтоў. Меў узнагароды.

Яго называлі бескампрамісным. Вядома, што ён рэзка раскрытыкаваў аповесць «Дзікае пал'ванне караля Стаха» і раман «Леаніды не вернуцца да Зямлі» Уладзіміра Караткевіча.

тым, што найлепшыя старонкі кнігі «Герой і сучаснасць» напісаны з разуменнем спецыфікі мастацкай літаратуры і законаў яе развіцця. Яны ўзбагачаюць чытача новымі адкрыццямі, свежымі думкамі, сведчаць пра сур'езную тэарэтычную і эстэтычную падрыхтоўку крытыка.

Аналізуючы раман Івана Мележа «Людзі на балоце», Якаў Герцовіч раскрывае сакрэт яго надзвычайнай прыцягальнасці для чытачоў. Тыя праблемы, якія паставіў пісьменнік: выхаванне новага чалавека, пераадоленне перажытка старога, гуманістычная сутнасць сацыялістычнага ладу жыцця, піша крытык, — гучаць вельмі актуальна і сёння. Крытык дапамагае чытачу ўбачыць магчымасці духоўнага абнаўлення Васіля Дзятла.

Адметны і артыкул, прысвечаны творчасці Янкі Брыля. Як палічыў Алесь Макаравіч, артыкул — адзін з лепшых у зборніку, спрыяе глыбейшаму разуменню творчасці Янкі Брыля, адчуванню яе прыгажосці. «Герцовіч гаворыць аб уменні Янкі Брыля знаходзіць у жыцці залатыя россыпы паэзіі, паказваць высокароднасць чалавечых адносін, даследаваць псіхалагічны характараў. Крытык здолеў выявіць найважнейшыя асаблівасці брылёўскай прозы, паказаць яе адметнае, што робіць яе задушэўнай, шчырай і сапраўды паэтычнай».

Па-новаму ўдалося прачытаць Якава Герцовічу першы раман «Глыбокая плынь». Характарызуючы вобразы гэтага твора, крытык сцвярджае думку аб схільнасці пісьменніка да псіхалагічнага аналізу, аб адсутнасці прасталінейнасці і спрошчанасці ў паказе жыццёвых з'яў, падзей, чалавечых характараў. Гаворачы пра Карпа і Таццяну Маеўскіх, крытык

вызначае ў іх рысы беларускага нацыянальнага характара.

Агульны вынік аб творчасці Івана Шамякіна гучыць аргументавана. Доказна. Герой пісьменніка, сцвярджае крытык, з'яўляецца добрым прыкладам, узорам для пераймання, асабліва для моладзі.

На высокім узроўні напісаны і артыкулы аб творчасці Аркадзя Чарнышэвіча, Янкі Скрыгана, Алесь Асіпенкі, Івана Пташнікава. Многія старонкі кнігі чытаюцца як мастацкія творы.

ПРА ГУМАР

Быў Якаў Герцовіч і таленавітым сатырыкам. У прадмове да яго кнігі «Не пугай адзінай» адзначалася: «...Аўтар шэрагу кніг літаратурна-крытычных артыкулаў і зборніка замалёвак ваеннага часу «На вайне як на вайне» пачаў усміхацца. Зразумела, яшчэ ў дзяцінстве».

Але па-сапраўднаму яго смех загучаў у 1953 годзе, калі Я. Герцовіч прыйшоў працаваць у рэдакцыю часопіса «Вожык», дзе сістэматычна пачалі з'яўляюцца яго трапныя фелетоны на надзённых тэмы.

Праўда, не забываўся ён на смех і раней: і калі вучыўся ў Камуністычным інстытуце журналістыкі, і калі да вайны працаваў рэдактарам Шклоўскай раённай газеты, а затым загадчыкам аддзела ў «Звяздзе», у «Літаратуры і мастацтве», і калі ў час вайны быў ваенным карэспандэнтам франтавой газеты «Красноармейская правда», дзе тэкасама было на ўзбраенні трапнае сатырычнае слова.

Але сабраў усё лепшае са свайго смеху Якаў Герцовіч толькі цяпер...»

А вось некаторыя афарызмы, што належаць пяру Якава Герцовіча:

Пасля выдалення жоўцевага пухіра крытык змяніў прафесію. Чарпілам пісаць ён не прывык.

Юда Іскарыйт зарабіў трыццаць срэбранікаў. Цяперашнік юдушак гэтак танна не купіць: цану сабе яны ведаюць.

«Не ўсе празаікі лезуць у кішэню на слова: у некаторых яна пустая.

Хлопчык дзівіўся: з бацькі на службе штодзень здаймаюць стружку, а татуля не танчэ.

Чарговы дыступт быў прысвечан тэме: «Што лелей — інём аб сваю ці савой аб пень». Думкі разышліся.

Хоць паэт і палівае сваю кволенькі талент, не шкадуючы паўлітровак, вершы яго здзіўляюць сваёй сухасцю.

Вязрукосці не перашкаджала гаспадарніку да таго часу, пакуль у яго была рука ў міністэрстве.

Адам, у адрозненне ад многіх нашчадкаў, зусім не маніў, калі гаварыў Еве: «Ты ж у мяне адна».

У дурных часоце за ўсё застаецца той, хто намагаецца быць разумнейшым за ўсіх.

Дарэмна людзі баяцца, што чалавецтву пагражае водны голод. З адных толькі таўстых раманаў можна выціснуць столькі вады, што яе хопіць на стагоддзі».

ПРА ТРАГЕДЫЮ ВАЙНЫ

Асаблівае месца ў творчай спадчыне Якава Герцовіча займае кніга «На вайне як на вайне. З франтавога бланкета». Былы карэспандэнт франтавой газеты расказвае пра сустрэчы з салдатамі і афіцэрамі Заходняга і 3-га Беларускага франтоў, якія абаранялі Маскву, вызвалілі Смаленшчыну, Беларусь, Літву, штурмавалі Кенігсберг.

Цікава, што ў кароткай прадмове кнігі аўтар прызначае:

«Мяркую, што чытачы не будуць дакараць аўтара за тое, што ён амаль не карыстаецца домыслам і строга трымаецца фактаў...».

У сакавіку 1970 года ў часопісе «Полымя» з'явілася рэцэнзія на гэту кнігу. Генадзь Шупенька падкрэсліваў: «...Па адной невялічкай дэталі можна ўзнавіць усю трагедыю лейтэнанта Андрэева, які не паспеў выратаваць жонку і дачушку. Фашысты знішчылі іх перад самым адыходам з яго роднай вёскі. І вось «счарнелы лейтэнант невідзучымі вачыма» глядзіць на нерухомаму жанчыну з пасмамі сівых валасоў. Тое, што ўбачана і перажыта аўтарам, бачыць і адчувае чытач».

Адным-двума штырмамі аўтар здолеў намаляваць жывое аблічча, даць абалуднены вобраз фашысцкага ваякі, лічыць Генадзь Шупенька.

Цікава, што сам Якаў Герцовіч думаў пра сваё прызначэнне. У адным з аўтабіяграфічных нарысаў ён прызначае: «Гэта парадокс, але па сабе ведаю, што мы, крытыкі, не заўсёды любім... Крытыку і самакрытыку. А мы ж працуем у такім жанры, дзе вельмі патрэбны палеміка, шчыры абмен думкамі, без рэверансаў і без кампліментаў. Люблю спрацаваць. Гаварыць праўду ў вочы кожнаму. Без гэтага я, мусяць, не мог бы напісаць свае тры кнігі літаратурна-крытычных артыкулаў, часта выступаць у друку. Не разумею тых калег, што пры сустрэчы са складанымі і супярэчлівым літаратурнымі з'явамі абавязкова хочуць выказацца толькі апошнімі, што дае ім магчымасць станавіцца ў зручную позу арбітра. Што ж, не зайдрушчу іх спакойнаму жыццю. На футбольным полі такі суддзя патрэбны, каб залічваць ачкі, прызначаць штрафныя ўдары».

Скажу па шчырасці, не заўсёды была ў мяне ўпэўненасць, што нашы творчыя спрэчкі патрэбны не толькі дзвюм сотням літаратараў рэспублікі, але і шырокай грамадскасці. Цяпер ужо не думаю так. Сотні фактаў гавораць за тое, што і праца крытыка, калі яна натхняецца надзённымі інтэрэсамі літаратараў, клопатамі аб яе высокіх ідэйна-мастацкіх вартасцях, не прападае марна. Сам я вельмі не люблю крытыкаў, што або кіруюцца суб'ектыўнымі меркаваннямі, або прызначаюць толькі чужыя аўтарытэты».

Гэтыя перакананні Якава Герцовіча не страцілі сваёй актуальнасці і цяпер.

Эмануіл ЮФЕ

ЛІМБ #3: ФОРМЫ × РЫФМЫ × NOVY GOOD

Агмень крытычных зрухаў у горне беларускай літаратурнай перыёдыкі працягвае раздувацца. Пачынаецца трэці выпуск крыху абмежаванага па форме, але крытычна-шчырага рэаліці-шоу «ЛІМБ», дзе скрыжоўваюцца шпагі рознабарыкадных удзельнікаў літпрацэсу. Адрэз ад некалькіх чалавек, якія ў той ці іншай форме паспелі адрэагаваць на мінулыя эпідэмія ЛІМБа, наступіў запыт на акрэсленне паняцця «паэзіі» і вызначэнне таго, наколькі высокія крытычныя планкі мае сэнс ставіць перад сучаснай беларускай літаратурай і канкрэтна той яе часткай, што з'яўляецца на старонках спецыялізаваных газет і часопісаў. Прафесійныя адказаў і гарачыя адкрыццяў па балючых літаратурных тэмах чакайце ў адным з зімовых нумароў «ЛІМа». А даведацца, што адбывалася ў лімаўскім раздзеле паэзіі на працягу снежня, можна ўжо цяпер.

Падборка тэкстаў Міколы МЯТЛІЦКАГА прасякнутая моцным пацудым патрыятычнасці. Зварот да гэтых матываў цалкам апраўданы. Але, на мою думку, часам патрыятызм падаецца ў занадта ўжніслым ключы, яго раскрыццё не хапае канкрэтныкі: з аднаго боку, гэта дазваляе пазбегнуць штампаву кшталту адвечных буслоў і сінявокасці, з другога — знікае суб'ект патрыятычных пацудуў, што менавіта для такіх пацудуў можа быць фатальна. Апошні верш, «Грамадучнаю хваляю радасці...», пераходзіць з агульнапатрыятычнага поля да ваеннай тэмы — і якраз тут абстрактны патэтызм прыходзіцца вельмі дарэчы: гарманта-гучны, амаль жывыя «Свабода» і «Незалежнасць» выклікаюць асацыяцыі са «Свабодай на барыкадах» Эжэна Дэлакруа. Цяга аўтара да выбудовы аб'ектыўных вобразаў цікавіць, але, як мне здаецца, такі падыход працуе не з усімі сюжэтамі і тэмамі.

Валерыі КУХАРЧУК праводзіць паралелі паміж сабой і Багдановічам па прыніцы «адарванасці ад Айчыны» і са свайго боку пакутуе ў прасторы Нью-Ёрка. Зноў жа: на месцы Багдановіча мог апынуцца любы іншы зямляк, таму залішня адвольнасць і рэфлектыўнасць у раскрыцці тэмы робіць з яго хутчэй функцыю-на-адзін-вобраз, чым паўнаважнага суразмоўцу. У другім вершы, дзе Багдановіч ужо не патрэбны і дзе акцэнт цалкам змяшчаецца на амерыканскія краіны, аўтар праяўляе значна больш шчырасці і ўласнага інтарэсу, што ў сваю чаргу выклікае і люстраны інтарэс з чытацкага боку. Наогул, калі паглыбляцца ў мову напісанага, ёсць невялікае агульнае пытанне да аўтарскага стылю: грувастыкі і сінтаксічныя канструкцыі (часам — больш чым на пяць (доўгіх!) радкоў) могуць як стварыць уражанне моўнай гучнасці, так і проста змарыць. І з-за таго, што эпітэты, якімі карыстаецца паэт, хутчэй публіцыстычна-будзённыя, а не мастацкія, спрацоўвае менавіта другі сцэнар: дынаміка верша губляецца недзе ў нетрах каменна-маналітных слоўных ручаёў.

Дар'я ВЯЧЭРКА падыходзіць да асобы Максіма Багдановіча з адпаведным інтэртэкстам, але ў астатнім дыялог зноў аддае аўтарэфлектыўнасцю, праз якую вельмі цяжка пабачыць зацікаўленасць у фігуры паэта. Лірычная геранія частае паэта кукурузнымі палачкамі,

што ў спалучэнні з ілюстрацыяй, на якой Багдановіч — памятник, фарміруе ў галаве міжвольна-камічны асацыяцыі з галубамі.

Парадаксальнай гульніва-шчырай паэтыкай уражваюць творы Міколы АДАМА. У якасці адметнага прыклада гарэзліва-нізкага штylie больш за ўсё падыходзіць радок «Маланкі з неба брэшуць, як сабакі». Але, што дзіўна, на скрыжаванні гэтых вобразаў і багатага згадвання ўсялякіх напояў (і не толькі безалкагольнага чаю) паўстае шчымлівая ў сваёй прастаце любоўная лірыка, у якую безагаворачна верыцца. Нягледзячы на апыёрную адасобленасць рэальнага свету і свету мастацкага тэксту, умераная зніжанасць і прамалінейнасць апаведу ўсё ж зліваюць гэтыя прасторы ў адно. Таму тое, што магло б падацца занадта патэтычным у звычайным жыцці ці ў вершы з нейтральна-афарбаваным стылем, на кантрасце з безабаронна прамым, як струна, пацудым выглядае цалкам гарманічна. «Будзеіш напой, нашым названым імем?» — запытвае аўтар вуснамі

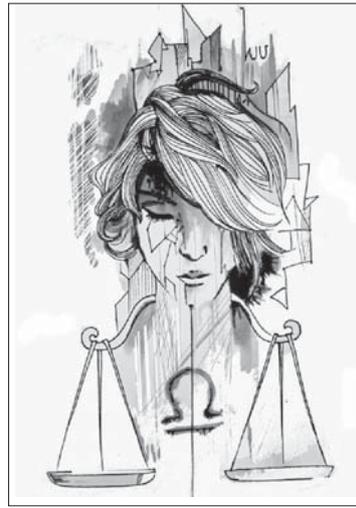
Рэдкая з'ява — калі за кошт выключна рытміка-музыкальных паэтычных сродкаў са звычайнага апаведу вырастае нешта крыху большае за жыццё. Але, як ні парадаксальна, стаяць гэтыя вершы на законах не лакальна-паэтычных, а наогул літаратурных: менавіта праз выбудову сюжэта дасягаецца пэўная кропка звышжыццёвасці, а значыць, літаратурнасці.

свайго лірычнага героя, і напрыканцы становіцца відэаочным тое, што адмовіцца ад вершаванага напоя з імем Міколы Адама папросту немагчыма.

Варыяцый рандэля пачынае сваю падборку Анхела ЭСПІНОСА РУІС. І для сучаснага вершаскладання гэта быццам бы досыць нечаканая форма, але не паўсюль гэтая нечаканасць ідзе далей за форму. Праз усё вершы праходзіць пейзажны матывы, ва ўсіх яны служаць скелетам для рэфлектыўна-прачулай любоўнай лірыкі. Нельга не заўважыць вышталюнасць прыведзеных тэкстаў, з якой пры вялікім жаданні можа вырасіць сапраўды нешта надзвычай моцнае. Умовы, на якіх Анхела Эспіноса існуе ў сучасным беларускамоўным літпрацэсе, не зусім звычайныя, таму хацелася б, каб менавіта гэтая незвычайнасць і нацыянальны каларыт адгрывалі ў вершах больш значную ролю.

У выпадку з творами Васіля КАЗАЧКА гаворка ідзе ўжо не пра агульна-традыцыйны падыход да паэзіі, але пра досыць канкрэтныя штампі: «прынціў цыбе, як яблыневы сад», «восень-мастачка... піша і піша карціны-пейзажы», «клён, нібы цар, апраўнуўшыся ў золата», «ягад агнём грэе рукі рабіна», «клён жураўліны шыбуе ў вырай», «кроны бяроз загарэліся свечкамі» і г. д. Вобразы не набываюць уласна аўтарскае развіццё, а існуюць у вершах «як ёсць». І хача на працягу лірычнага апаведу ўсё гэтыя радкі раскладаюцца кампазіцыйна ўдала, у выніку тэксты выглядаюць не як самастойныя творы, а хутчэй як кампіляцыі ўжо напісанага.

На прыкладзе вершаў Васіля ЗУЁНКА можна сутыкнуцца з нечым каліялітаратурназным і паразважачым пра тое, як з дапамогай вельмі простых хітры-

каў пазбегнуць непажаданых фанетычных банальнасцяў, якія асабліва бязлітасна б'юць у вока ў пазіцыі рыфм. А лайфхак вельмі просты: менш мужчынскіх рыфм (з націскам на апошні склад) — больш жаночых (на перадапошні склад) і дактылічных (перадперад(і далей)апошні). Паэт ідзе нават далей і рыфмуе паміж сабою словы з жаночымі і дактылічнымі канчаткамі, а таксама ўжывае састаўныя рыфмы, што нават больш пазбаўляе канцы радкоў інерцыйнасці. Асабліва цікавым у лексічна-зместавым плане паўстае апошні верш, «А могілнік у нас на вышынні дзяржаўнай», у астатнім падборка цікавая хутчэй менавіта ў фанетычна-музыкальным ключы.

Асноўны вектар падборкі твораў Міколы МАЛЯЎКІ — зварот у мінулае. Дзесьці гэты зварот выводзіцца на ўзровень афарыстычнага (і крыху падзацёртага) тэзіса («на-новому ўсё быццё здала») і становіцца падставой для роздумуў наконт механізмаў памяці, дзесьці гэта толькі кропка ўваходу ў лірыку, прысвечаную роднаму краю, а недзе — і заканамерны выхад у пазажыццёвае, смаротнае. З цягам часу для паэтаў (да і наогул для людзей) характэрны паварот зроку ад будучыні да мінулага, але ў выпадку з Міколам Маляўкам гэта не абмежаванасць, а паўнаважнасць вектар мыслення, чые стрэлы накіроўваюць аўтара да тых думак, якія па адсутнасці жыццёвага вопыту не надта «балаць».

Надзеі САЛОДКАЎ у агульнапаэтычным сэнсе балаць, і менавіта на гэтым болю зроблены акцэнт у абодвух вершах падборкі. Першы твор крыштальна прамая адлюстроўвае «традыцыйную» карціну вершаскладання, паводле якой вершы нараджаюцца з жалю, пакутаў, і гэта ў тыпова хрысціянскім ключы прыводзіць аўтарку да Бога. Другі твор цалкам — разгорнутая да сюжэта прымета, згодна з якой птушка, якая грукае ў акно, — гэта душа нябожчыка. Без аўтарскіх акцэнтаў і пераасэнсаванняў гэтай прыметы — толькі мінімалістычнае развабленне сталай моўнай канструкцыі, у нейкай ступені нават яе дэпаэтызацыя.

З пэўнай унутранай энергіяй робіць свае сюжэтныя замалёўкі Віктар ГАРДЗЕЙ. І калі ў «Залётах на калядны пост» гэта сапраўды толькі тыповы (нават у нечым архетыповы) вяскова-зімовы сюжэт, то ў «Сазе пра яснае рэха» па адным толькі рытмічным складзе ўжо адчуваецца натуральны эпас (хаця па змесце, зноў жа, сітуацыя даволі

будзённая). Рэдкая з'ява — калі за кошт выключна рытміка-музыкальных паэтычных сродкаў са звычайнага апаведу вырастае нешта крыху большае за жыццё. Але, як ні парадаксальна, стаяць гэтыя вершы на законах не лакальна-паэтычных, а наогул літаратурных: менавіта праз выбудову сюжэта дасягаецца пэўная кропка звышжыццёвасці, а значыць, літаратурнасці.

Падборка зімова-святочных твораў з «Фэста аднаго верша» выглядае быццам рознакаляровая гірлянда на ёлцы таго, што звычайна сустракаецца на паэтычных старонках «ЛіМа». Кардынальна розныя паэтычныя практыкі з кардынальна рознымі моцнымі момантамі. Так, Дар'я ГАРОШКА дае гульніва выключна паэтычную, гульніва на мікраўзроўні мовы, якая ператварае звыклы Новы год у пазітыўны «NOVY GOOD». У сваёй «Каляднай імпрэсіі» Міхал ХУБЕРТ быццам бы сам ператвараецца ў нейкі суцэльны аб'ект зімовай святочнасці і, як лампа, якая знаходзіцца на сеансе электрычнай акупунктуры, прапускае святла праз самога сабе. З паэзіячам простай і выбітнай афарыстычнасцю паўстае невялікі твор Валерыі КУСТАВАЎ «Каляднае», у якім даецца тэорыя наконт начальства святочных барадачоў розных краін. Прэч ад няправільнага навагодняга надвор'я збягае Віталій БЫЛЬ у крошкультурнае падарожжа, дзе паўночная сутнасць зімовых святаяў размакае настолькі, што пераўтвараецца ў сутнасць усходнюю: з ламамі, Шамбалай і кармай. Кагнітыўна-рэфлектыўную феерую робіць з імі Уладзь ЛЯНКЕВІЧ: як і ў выпадку з мінулым аўтарам, паэту не падабаецца тая зіма, якая адбываецца навокал (але — ужо не з-за надвор'я, а з-за зарачыстай святочнасці) — і, нікуды не збягаючы, ён спачатку праз уласнае бурчанне, а потым праз псіхатэрапеўтычны сеанс аплікацыі спрабуе калі і не пераадолець свой пэсімізм, то хаця б прымірыцца з ім. Хрусткім і, зноў, не па-зімоваму цёплым, нават гарачым апаведом укліньваецца ў снежныя матывы Марыя МАРТЫСЕВІЧ — у вершы «Хлеб святога Антонія» краінае не столькі святочны аспект усіх гэтых дат напрыканцы/напачатку года, колькі аспект хрысціянскі: але і гэта хутчэй падманка, тады як на самай справе тэкст імкнецца стварыць асацыятыўнаю кропку пераплачання паўночнай і паўднёвай прасторы. Тобок з усёй умоўна «каляднай» падборкі гэты верш меней за ўсё (ці найменш яўна) адпавядае тэме (застаючыся пры гэтым моцным).

Акцэнт на форме — гэта тое, што навярхоўна аддзяляе паэзію ад прозы і звычайнага маўлення. І ў той час, калі большасць карыстальнікаў паэтычных фарматаў хапаецца за гэты візуальны, азбучны аспект як за выратавальны круг, які маскіруе бедныя думкі за псеудаскладанай аборткай, — толькі адзінкі працуюць з паэтычнымі словам так, што выніковая літаратурная маса атрымліваецца не падчас складання формы і зместу, але падчас іх множання. І менавіта таму сапраўдныя паэты, калі ім даводзіцца вініваць адно аднаго з Нараджэннем Хрыстовым са старых тэлефонаў, якія не падтрымліваюць кірыліцу, пішуць не «Merry Christmas», а «Merry X-mas», бо інтуітыўна ведаюць, што паэзія — множанне вядомых складнікаў з невядомай масай у выніку.

«Працягні мне руку»

Пра тое, што Тамара Іванаўна Краснова-Гусачэнка марыць стварыць зборнік уласных выбранных вершаў, ведала даўно. Няма, мусіць, таго творцы, які б павольна, а хто — і больш спешна, не рупіўся напісанае «пусціць у людзі». Надзвычай верны спосаб гаварыць душы з душою — мець зносіны праз кнігу. Яна маўклівы і ў той жа час красамоўны пасрэднік паміж зуснёлым аўтарам і дасціпным чытачом. Як вядома, кніга мае сапраўдную каштоўнасць толькі тады, калі яе чытаюць, а значыць, і перажываюць напісанае. Інакш гэта шматок паперы, замацаваны вокладкай...

Тамара Краснова-Гусачэнка ў першую чаргу паэтка. Паэзіяй прасякнута яе проза, публіцыстыка, багатая літаратурная скарбонка для дзяцей. І вось аўтар 24 кніг, вельмі разнапланавыя, розназроставаыя, замахнулася на выбранае. Было надзвычай цікава, як сама Тамара Іванаўна сарыентуецца ў вялікім кніжным моры, як будзе пазіцыянаваць сябе, асэнсоўваючы творчы шлях амаль у 60 гадоў?

Кніга выбранага Тамары Красновай-Гусачэнкай «Будзем жыць...» выйшла ў 2019 годзе ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Пятруся Броўкі». Асабліваць судакранання са светам паэтычных вобразаў аўтаркі ў прадмове да зборніка вызначае Таццяна Шамакіна: «У сваёй творчасці Тамара Краснова-Гусачэнка здолела дакрануцца да такіх глыбін душы, дзе захоўваюцца і ўспаміны, і працыванні Нябеснай Гармоніі. І ў гэтым выключная каштоўнасць яе паэзіі».

Пачынаю гартыць кнігу, затрымліваюся на кожнай старонцы. Нанюў адкрываю для сябе творчасць паэткі. «Са мною вечнасць гаво-

рыць...» — з такога гучнага прызнання пачынаецца дыялог з чытачом, верагодней, споведзь перад ім ужо сталай творцы.

З вышнімі пражытых гадоў і з небасхілу свайго творчага Алімпа паэтка мае магчымасць яшчэ больш глыбінна адчуваць час, праз яго прасягні асэнсоўваць сутнасць быцця, «яскрава і тонка прыкмячаць адценні пачуццяў і рухі душы».

У выбраным Тамара Іванаўна на першае месца ставіць вершы, напісаныя ў апошнія гады. У іх — сутнасць яе перажыванняў жыццёвых, з якіх відаць: чым бы паэтка ні займалася (было шмат рознага ў яе жыцці), усё ж паэзія заставалася лейтматывам яе існавання пры любых абставінах.

У другім раздзеле, названым «На адным дыханні», Тамара Краснова-Гусачэнка вяртае чытача ў 1962 год. Прачытаўшы гэтую нізку вершаў, зусім не цяжка здагадацца, чым была напоўнена юнацкая душа аўтаркі. Як і кожная маладая асоба, яна сама — цэнтр Сусвету. «У мяне яр — чаромкі, // уся бэзавая квецень. // Снегапад у сонечным лузе — пух дзьмухаўцоў». Яна захапляецца ўсім навокал, перажывае самыя агністыя пачуцці: «Нічога цудоўнейшага няма, // чым гэта лучыстае імгненне»; кліча за сабой гэтыя ж маладыя романтикаў: «Пайшлі глядзець пачатак усіх пачаткаў...»

Вершы трэцяй часткі зборніка маюць іншыя інтанацыі. За плячыма з'яўляецца жыццёвы багаж. Цяжар у ім — уласны перажыванні, страты маці. І паэтычнае ўяўленне рэчаіснасці набывае больш прыземлены характар: «Усё наша жыццё, як адзін подых. // На ўздыху — дзяцінства, юнацтва і каханне. // На выдыху — хваробы і пакуты...» Нездарма дваццацігоддзе

сваёй творчасці — з 1980 па 1999 год — Тамара Іванаўна акрэслівае сумным радком: «Адпусці мяне, боль і працягвае ў аднайменным вершы: «Вельмі цябе прашу, // пра твае вогненныя шляхі // я нікому не раскажу. // Буду толькі печь // пра жыццё, пра каханне, надзею, веру. // Толькі дай ты мне пальчыца. // Адчыні найцяжэйя дзверы...»

Паэзія — збігтыя ў камок нервы. Стан творцы — электрычны зарад. Але паэтка не дазваляе сабе паддацца адчаю, трыніць несучыяльным горам. Сваё прызначэнне яна бачыць не ў нараканнях на зласлівы лёс, а ў жаданні насуперак усім цяжкасцям «весці чытача па дарозе з яснага свету...». На тое настройвае сябе саму, быць моцнымі вучыць іншых: «Не пакідай мяне, надзея, і ў самае горкае суднае імгненне, калі ўсё рухне, ты, як раней, зноў працягні мне руку». Яна ажывае, радуецца шматколернасці жыцця. Яе ратаванне — спадзеў на гармонію, якая дасягаецца няспыннай працай, душэўнымі намаганнямі, верай.

Тамара Краснова-Гусачэнка — аптыміст. Якой цаной даецца гэта жыццёлюбства, сведчаць яе эмацыянальныя вершы. Яны розныя: тонкая пейзажная лірыка, чуллывае каханне, дзяцінства, вёска, што адыходзіць у нябыт...

Вось у чым прызнаецца сама аўтарка, якая зведала зменлівы настрой паэзіі: «То палыхне рабінай у гущыры, // То — увес свет закрэе хмарай... // Мільгне пшчотай // Учарашняй. // То — раптам — неахайна скіне ў вір». Калегам-паэтам яна раіць: «Вершы выстройваць па росту? // Ганіце гэту справу прэ! // Усё ў свеце геніяльна проста: // Ноч, раніца, дзень... // І зноўку — ноч».

Зборнік выбранных твораў Тамара Іванаўна падзяліла на 14 раздзелаў. І таму ў ім можна прасачыць не толькі яе станаўленне як паэта. У прыватнасці, кожная ранейшая кніга аўтара сведчыла пра адметны творчы почырк, афарыстычнасць, мастацкую навізну паэткі, якая лічыць Беларусь роднаю.

У асобе паэтэсы на дзіва гарманічна спалучаюцца культуры двух народаў — рускага

Асабліваць судакранання са светам паэтычных вобразаў аўтаркі ў прадмове да зборніка вызначае Таццяна Шамакіна: «У сваёй творчасці Тамара Краснова-Гусачэнка здолела дакрануцца да такіх глыбін душы, дзе захоўваюцца і ўспаміны, і працыванні Нябеснай Гармоніі. І ў гэтым выключная каштоўнасць яе паэзіі».

і беларускага. І гэты дар аўтар скарыстоўвае, звяртаючыся да фальклорных традыцый, робіць іх сучаснаю стылізацыю. Такія вершы вабяць лёгкім, запамінальным складам. Праз прыкметы, прымаўкі, імёны язычніцкіх бостваў яна гаворыць з чытачом на прыродна-міфалагічнай мове: «Паўсюдна мора красак, света, // Май вядзе за ручку лета».

Мова паэткі варта асобнай увагі. Прыгожае мастацкае слова надае вершам асабліваю

лірычнасць і мелодыку. «Трэба радавацца — пакуль // Ёсць зменлівы настрой паэзіі: // Чыйкі лётаюць, хмаркі плывуць... // Жыццё — асляпляльна кароткае, // Але — якое вялікае!»

Гэтая ж мелодыка і ў празаічных творах, калі Тамара Краснова-Гусачэнка стварае «чарговую гісторыю душы». Дагэтуль я ведала адно яе празаічнае эсэ, дакладней — чула. 2018 год быў памятным 90-годдзем з дня нараджэння вядомага пісьменніка Чынгіза Айтматава. Саюз пісьменнікаў Беларусі сумесна з Пасольствам Рэспублікі Кыргызстан у Рэспубліцы Беларусь праводзілі міжнародны літаратурны конкурс, прысвечаны творчасці пісьменніка «3 марай аб Белым Параходзе». У сталічнай кнігарні «Дружба» падводзіліся вынікі конкурсу, адным з пераможцаў якога была і паэтка з Віцебска

Тамара Краснова-Гусачэнка. Там, на вялікай урачыстасці, яна агучвала Чынгіза Айтматава са сваім разуменнем «аповеду не толькі пра хлопчыка», чым усіх усхвалявала. Для яе «Хлопчык» з «Белага Парахода» — гэта я, і ты, і кожны, хто ёсць — Чалавек на Зямлі. Хто не можа жыць і мірыцца з хлуснёй і подласцю, хітрасцю і жорсткасцю... Такая яна сама, неспакойная, неабаякаявая — нязменны кіраўнік Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, клапатлівая за ўсю сваю пісьменніцкую грамаду. Завяршае выбранае Тамары Красновай-Гусачэнкай паэзія ў прозе. Апошні раздзел названы «Душа — геніяльная форма выратавання». І як з гэтым не пагадзіцца?..

Алена СТЭЛЬМАХ

Не сумуй, аўто на паркоўцы!

Творы Сяргея Календы можна чытаць у перапынках паміж нечым дужа сур'ёзным і напружлівым: яны разнавольваюць, кранаюць, натхняюць здзяйсняць вандроўкі ў дзяцінства, юнацтва, сталенне. Кніга з сентыментальнай назвай «Часам панкі паміраюць», што летась пачыла свет у выдавецтве «Логвінаў», — як развітанне з самым дарогім, што бывае ў кожнага, што чалавек зазвычай ацэньвае толькі *post factum*, — з маладосцю. Праходзячы яе шляхамі, усемажлівымі альтэрнатывамі і варыяцыямі, пісьменнік нібы канстатуе для сябе яе пранізлівае завяршэнне.

Тэксты нагадваюць пльвін свядомасці. Нешта сярэдняе паміж дзённікавымі запісамі і спрабамі апавяданняў. Пад адной вокладкай — каля дзясятка сюжэтных ліній, якія аўтар спрабуе структураваць, даючы кожнай нумар ад 0 да 9. Калі некаторыя з іх пэўным чынам перасякаюцца, нумарацыя выглядае як дрэбнае чысло, напрыклад, 0/7, 3/6/9. Майстар інтрыгі, Сяргей Календа ведае, як зацікавіць чытача: кожны расповед абрываецца на самым нечаканым, непрадказальным, каб прымусіць не адкладаць кніжку, пакуль не дойдзеш (прачытаўшы колькі яшчэ паралельных сюжэтаў) да развязкі. Некаторыя кадры, якія мільгваюць перад вачыма, так і сыходзяць у небыццё (паказваюць іх толькі аднойчы, аўтар не дае іх далейшага развіцця).

Аўтарскі стыль Сяргея Календы адметны: не збытаеш ні з чым іншым. Пісьменнік «размаўляе» з чытачом, не пазбягаючы неэзэнурнай лексікі (назваваючы ўсё сваімі імёнамі) і адкрывае перад ім да непрыстойнасці інтымныя падрабязнасці, нібы імкнецца быць «сваім у дошку» — і гэта вабіць, дзённае зачароўвае, але часам і выклікае агіду. Ды аўтару гэта абякава, бо ён — як дзіця, для якога няма нічога забароненага і якое не разумее, навошта трэба саромецца: «Тэрэза сказала, што кінула піць таблеткі, хоча ад мужа дзяцей. Мне смешна. Яна кажа, што нам цяпер можна толькі беспечна жыць камедыю найвышэйшага гатунку (сюжэтная лінія 5). Але бліжэй да завяршэння кнігі пачынаеш лаўць сябе на думцы: хто ўсё ж для гераю больш значны — яго жанчына ці аўто? Бо ў дачыненні да машыны ён робіць нейкія захады, даглядае яе, хвалюецца, перажывае, як яна стаіць, зусім самотная,

яе секс. Кажы, што вось калі ўзяць і аб'яднаць мяне з мужам, атрымаўся б для яе ідэальны мужчына — ніколі б ад такога не сышла, і не падманула б».

Неверагоднае спалучэнне наўнасці, адкрытасці і чуласці з пэўнай доляй юнацкага максімілізму робіць лірычнага героя ў нечым безбаронным перад светам і прымушае яму спачуваць. Сцэны з апісаннем прыгод за стэрном аўтамабіля маглі б упрыгожыць камедыю найвышэйшага гатунку (сюжэтная лінія 5). Але бліжэй да завяршэння кнігі пачынаеш лаўць сябе на думцы: хто ўсё ж для гераю больш значны — яго жанчына ці аўто? Бо ў дачыненні да машыны ён робіць нейкія захады, даглядае яе, хвалюецца, перажывае, як яна стаіць, зусім самотная,

на паркоўцы. Жанчына ж — як дадатак: прыйшла — добра, не прыйшла — і без яе віна можна выпіць... І ніякіх пакултыўных роздумаў: а што, калі муж дадаўся пра існаванне палюбоўніка ды зрабіў з ёю нешта кепскае... Хаця ўсё лёгка тлумачыцца тым, што ў гераю няма да яе пачуццяў. Зрэшты, нельга ж вытрасці з мяшка яблык, калі ў ім — бульба...

Арыгінальным бачыцца ўвядзенне ў кантэкст расповедуў крытыка (сюжэтная лінія 9). Пісьменнік нібы дае пачытаць гэтую сваю кнігу (якую толькі напісаў) знаёмаму крытыку і атрымлівае ад яго водгук: «Учора перад сном пачаў чытаць тваіх панкаў на сваю галаву. Не мог спыніцца да трэцяй ночы. Прачнуўся а восьмай з думкамі пра панкаў і працягнуў чытаць. Не выпасуся ніц, наперадзе — цяжкі дзень. Але я задаволены! Даўно не прачытаў кнігу літаральна за ноч. Там усё нібыта пра мяне... Усе гэтыя дачыненні з дзяўчатамі, гэтыя размовы, жарсці. Сумесь Букоўска з Уэльсам з Жаданом (Анархі ін зэ Юкрэйн), але са сваім стылем»...

Не адмаўляючы сказанага, можна параўнаць гэты чытанне з плаваннем у басейне. Спартсмен навучыўся трымацца на вадзе, даваць нырца, рабіць выкрутасы, выкшталцона засвоіў розныя віды плавальных рухаў — ужо дакладна не патоне. Але ж хочацца «выправіць» яго кудысьці ў мора-акан — па сюжэт і глыбіню. Дзе ёсць процыма такіх незвычайных і непрадказальных прыгод, што сценкам басейна і не спілася...

Яна БУДОВІЧ

Віктар ШНІП

На восення траве раса сівая,
Як дым асенні, што расою стаў,
І песня жураўліная знікае,
Плыве над морам звечарэлых траў.
І ты глядзіш на захад, дзе аблогі
Чырвоныя, як ветразі ў крыві
Тых караблёў, якім не плыць далёка,
Ім тут згарэць, ім вецер не злавіць
У восення траве і ў жоўтым лесе,
Дзе вогнішча тваё яшчэ дыміць,
Дзе на драбіне з павуціны

лезе

У неба цень твой зоры запаліць...

У тваім гадзінніку пясочным у сусвеце
Ссыпаўся ў вялізарны курган сівы пясок.

Сёння поўня па-над ім, як ледзяная,
свеціць
І бяжыць па сцежцы холад,
як па дрочэ ток.
І табе не спіцца, як саве, якая ўночы
Бачыць, як зваротны бок святла,
наш белы свет
Чорным, дзе гуляе ў чыстым полі
вечер воўчы,
За якім цяпер палюе малады паэт,
Бо ў тваім гадзінніку пясочным у сусвеце
Ссыпаўся ў вялізарны курган сівы пясок.
І цяпер ты ведаеш, што вершы —
гэта вецер
Злоўлены, дзе прозвішча паэта, як замок.

чырвоныя гронкі рабіны
за акном у двары
ты прагнуўся
і не разумееш
ці гэта лета ці ўжо восень
і колькі прамінула часу
калі ты спаў
магчыма год
а магчыма стагоддзе
і ты застаўся адзін
у гэтым старым доме
дзе рыпачы масніцы
як плачуць
па тых хто раней хадзіў
тут у гэтым доме
дзе ў дзвярах няма замкоў
і ты прыйшоў у гэты дом
як у неведомы свет

у якім існавала жыццё
яшчэ да эры
чырвонай рабіны

ізноў па вулках вузкіх Барселоны
з табой на гукі музыкі ідзем
і вецер з мора мокры і салёны
не хоча пахнуць каваяй і віном
кавярні той дзе мы былі з табою
дзе нам здавалася што за сцяной
сядзіць Калумб з сябрынаю сваёю
і думае ці браць мяне з табой
у шлях на золата якога многа
як зор над Барселонаю начной
дзе Млечны Шлях Калумбавай дарогай
злучае гэты белы свет і той
куды па вузкіх вулках Барселоны
з табой на гукі музыкі ідзем
і вецер з мора мокры і салёны
спакусна пахне каваяй і віном

Крыжы платоў драўляных у мястэчку
І сонца, што стухала на крыжы,
Ты бачыў часта ўвечары праз рэчку,
Як праз мяжу, не знаючы мяжы
Паміж сабой і небам над сабою.
І век сканчаўся, як сканчаўся дзень,
І бегла вечнасць з ветрам за ракою,
Страсаючы ў ваду з бярозаў цень.
І ты самотным быў, але не сумным,
Як цёплы дым, што віўся з камяноў
І асядаў на рэчку і на гумны,
І на крыжы сівелья платоў...

ты знік як снег які знікае
ты стаў вадою што затапляе
вясной бясконцыя палі
што быльнягамі зараслі
што сохлымі стаяць лясамі
наскрозь прадзьмуць вятрамі
шумяць бы дыхаюць з табою
каб ты не быў сто год вадою
і ўзнік не з неба а з зямлі
дзе будзем мы як і былі
і знікнем так як снег знікае
як дым вайны над родным краем
дзе косткі белыя ляжаць
дзе валуны пра ўсё маўчаць

у лісцях залатых на нітках павуціны
раса сцякае і губляецца ў траве
нібы апошнія апошнія хвіліны
цяпла і лета што яшчэ яшчэ жыве
і ты ідзеш праз золата і следам вецер
ляціць зрываючы няспелую расу
і кветкі ў лузе не квітнеюць толькі

свеціць

прывабіўшы адну здурнелую асу
што нарадзілася відаць у тым тумане
што затапляў сваёю белізнаю свет
які нібы за посах вечны за каханне
трымаецца не горай чым сівы паэт
што ў лісцях залатых у нітках павуціны
сягоння ўбачыў вершаваных радкі
што ў сусвеце пражылі адзіную хвіліну
сабою асвяціўшы ўсе чарнавікі
апалага лісця што ў Храма над дзвярамі
ужо ляжаць растрэпаных намі

Сяргей ПАТАРАНСКІ

Адшумела ў гаёх маладосць, —
адбылося, што быць не магло.
Кожны дзень — нібы з ноты «до»:
дорыць людзям цяпло і святло.

Адчуваеш: табе вобмаль год, —
а наперадзе — шмат новых дзён.
Цябе мноства чакае прыгод,
ты ж застаўся такі, як спакоп.

Балада памкнёнасці

Яно імгненнае і вечнае — жаданне,
яно трывожыць маё сэрца зноў
тым абяцаннем акавіты зманнай,
тым прадчуваннем цудадзейных сноў.

Так, рознае на сцежках тых бывае:
уяўнае павабіць — адляціць;
і што нібыта сёння нас натхняе,
назаўтра загадае доўга жыць...

Яно цябе пацвельвае, расчульвае:
маркоціцца не трэба, лепш — піць,
бо важна, каб тутэйшыя адчулі
памкнёнаць да нябёс тваёй душы.

Не трэба

Нішто не трэба дзівамроіцу
акром сваіх цудоўных мар,
бо за яго — Святая Тройца.
ён — нібы ўвільшны Ікар.

Нішто не трэба жыццядайцу,
акром натхнення зорных дум.
Адно — сабе не стацца здрайцам,
сумленне не пусціць на тлум.

Элегічная балада

Ці ведаеш сам, дзе ты знойдзеш Любоў?
Яна, нібы птушка, лунае.
Вядома, жаданы трывалы той сгоў,
дзе існае яву змяняе,
надзеі і крозы здзяйсняе...

Што будзеш рабіць, як пагасне святло
і цемра падасца бясконцай?
І стане нябытам, што лепшым было,
душа апынецца ў палонцы?

І сэрца адвечная сцісне туга,
як здані, растануць жаданні...
Ды будзе сяброўская побач рука,
што вылечыць стылыя раны.

Я шмат спазнаў у гэтым тлумным
свеце —

ні патароча, ні святы.
Са мною быў сябрук мой вецер
залаты.

Сыходзіць ява, харакство мінае,
і з вусцем сустракаецца выток.
І недзе там, завершаны, лунае
радок.

Ода маці

Маці чакае заўжды,
маці чакае да смерці...
Хай прамінаюць гады —
матчыных слёз не сцерці...

Яна ўся — навідавок,
сэрца — не ведае ўтомы.
Кожны пільнуе твой крок
у новы дзень неведомы.

Маці ратуе жыццё
нават у пастцы разлукі...

...Як не аддзячыць дзіці —
радасць падораць унукі.

Шлях

Душой ты ведаеш свой шлях...
Твой шлях — у сонечных палях!
Табе яго адольваць вечна...

Твой шлях — дзе скрозь імжаць дажджы...
Здаецца, гэта шлях душы.
Ды дзе душа?..
У Шляху Млечным.

Гармонія кіруе ўсім!
Вядзе нас праз аблудны дым
на душ спакутаваных веча.

Марыя АНТАНАС

Не згубі сяўбу маю, зіма!

Зелянее рунь асенняя,
На зіму травіцу сеяла!
Сеяла я, сеяла сама —
Тая, у каго ўжо руж няма,
Тая, у каго няма ўжо ўсмешкі,
Тая, да якой забыты сцежкі...

Тая, у якой адна турбота —
Вырасціць сваё штось для народа.
...Сеяла ў журбе адна, сама...

Не згубі сяўбу маю, зіма!
Не згубі маю сяўбу, прырода,
Тую, што — ад сэрца, для народа!

Ні парушынкай, ні дажджынкай
Нікога больш не зачэпю.
Мая зялёная дзяўчынка,
Любі, як я, сваю зямлю.

Я — там ужо, дзе анікога,
Адна сінеча і ляска.
...Мая апошняя дарога,
Далёка галас мой нясі!

Песні... Песні...
Спяваюць многа
Пра сваё, што ў каго было.
Я прад імі, — нібыта дарога, —
Выпускаю сваё святло.

Мо й не лішнім мой галас будзе...
Буду слухаць, што скажуць людзі!..

А мне ў навалніцах збыцца!
Нязбыўліваму — празвінец!
Пачуццяў колкая ігліца
Пратне на песню — не на смерць!
І прашумяць лісцяна думы,
І плод свой вынесе той боль,
Які лічыўся неразумным,
З-пад даху бег на градабой...

Не вер у гэтае суцішыша...
Слязой я проста выйшла,
А боль — ён той!
А боль — як вішня,
што зацвіла увосень,
І просіць неба,
просіць

Хоць бабінага лета...
...Як вішня несагрэтая —
Суцішыша маё гэтае.

Маргарыта ЛАТЫШКЕВІЧ

Калі вакол слота і шэрасць — шэрае неба, шэрыя дамы, шэрыя заклапочаныя твары — у набліжэнне свята не дужа верыцца. Бо Каляды ж у тэлеэкране спрэс снежныя. Белыя. Радасныя. І людзі там, у рэкламе, абавязкова нейкія, напакказ шчаслівыя. Зрэшты, чаму б ім не быць радаснымі ды вясёлымі, чаму б не праменіць шчасце: колькі ў іх, нежывых, увогуле можа быць клопатаў?

На гэтыя штучна-шчаслівыя засталі, рэкламныя ўсмяшкі ды пастановачныя абдымкі Людзе глядзець амаль балюча, і яна адводзіць пагляд ад экрана. Засяроджана ўзіраецца ва ўзоры пыльнага дыванка, косціч вачыма на падаконне, дзе сохне фікус.

За акном — ціхая вуліца. Сонная нядзеля. Сыплецца дождж, хутчэй лістападаўскі, чым снежаньскі, і голыя каштані глядзяць панура. Навісае на тым баку вуліцы шэрая дзяржаўная будыніна, засланяючы шэрае неба, і ў рэдкіх мінакоў твары калі і выпраменьваюць што, дык зусім не шчасце.

У Людзіным пакоі сыра і халодна, пад высокімі столімі збягаецца сніваты паўзмрок, і блікі ад тэлеэкрана паўзучы, караскаюцца па зашклёных паліцах. З паліцаў глядзяць фота: хлопчык у касцюме салдаціка, хлопчык на драўляным коніку, хлопчык пад упрыгожанай ялінкай. Данечка. Бледны Данечкаў тварык з пухлым шчокамі на фота заўжды трохі спуджаны, без усмяшкі, позірк застылы, са слязою — і чытаецца ў ім заўсёднае злоснае «А ну, так цябе, сядзі роўна!»

Данечку цяпер калі трыццаці, і змяніўся, як Людзе падаецца, ён мала:

— Цяльпук!..

Тыя ж пухлаватыя шчоки, тыя ж трохі ўспуджаныя шэрыя вочы. Быццам нехта ўнутры адвечна шыкае і абрывае, адвечна адчытвае яго. Сядзі роўна. Не круціся. Нягоднік, ты назнарок гэта? А каб цябе, зусім як бязька.

Ён і праўда падобны да бацькі, змрочна думае Людэ. Такі ж бессардэчны. Такі самы. Нягоднік. Тэлефануе добра калі раз на два тыдні, і справы яму няма, што тут з маці, які яна. А здароўе зусім не тое.

— Вось памру — і пабачыць яшчэ, як не тэлефанаваць.

Зрэшты, Людэ ведае: гэта хлопчык, канечне, не сам. Гэта ўсё нявестка. Знайшоў жа сабе такую — слова добрага ад яе не дачакаешся. І адно б ёй, адно б ёй — усё. Увагу ўсю — ёй. А пра мамі, вядома, не думаюць. Дзе там.

— Начхаць ім на маці... Нягоднікі!..

Але яна, канечне, скардзіцца не будзе. Не стане прыніжацца, напрошвацца. Хай сабе. Хай. Ды і яна ім сама сказала, каб — не смелі.

Каб у спакой пакінулі.

Сціскае горла ад шкодаў да самой сябе. Штосьці халоднае, грубае сціскаецца ў грудзях злева, коле за рэбрамі, завязваецца ў вузел, ажно перахоплівае дыханне. Людэ ўважліва прыслухоўваецца да свайго болю, пацірае грудзі пад вязаную кофтаю. Ад усведамлення, што яна, хворая, зусім адна, усімі пакінутая, усімі забытая, яе чамусьці затпаляе помслівым задавальненнем. Вось памру, то пабачыце. Паплачаце, нябось, а позна будзе.

Вузел за рэбрамі трохі слабне, і Людэ, пакрыхтваючы, у тры прыёмы падмае цяжкае цела з канапы. Шоргаючы і ўздыхаючы, ідзе з халоднага пакоя ў цёмны калідор, а адтуль — у кухню. Там, зладзевата азірнуўшыся, дастае з шэфляды пляскастую бутэльчку, прыкладваеца да яе. Выдыхае — перарывіста, у тры прыёмы.

Лепшае.

У кухні чуваць, як змушана радуюцца тыя, на тэлеэкране, і Людэ крывіць вусны і хмурыцца, глядзячы на вуліцу за фіранкамі. Шэрую вуліцу.

Усё — шэрае, і зіма — не зіма, і Каляды — не Каляды.

Шэры дождж уздыхае за вокнамі ўсю ноч, і Людэ неспакойна варочаецца ў ложку, аніяк не можа заснуць. Калі котка была — дык прыходзіла, пераступаючы маленькімі лапкамі па коўдры. Клалася, пухнатая і вуркатлівая, побач з ацяжэлаю галавою, грэла супакойлівай цёллынёю маленькага цяльца. Ды збегла некуды — і не вярнулася.

Людэ і не шукала, праўда.

Коткі ў яе ўвогуле неак не прыжываліся. Ніколі. Проста не вяліся. Хварэлі, трупіліся, знікалі. І людзі не вяліся таксама: адзін муж, другі. Першы памёр, з другім разышліся з бойкамі і сваркамі. Нават сын, і той збег, як толькі змог. Засталіся фота, тэлевізар, ну і тая пляшачка на кухні. Фікус унів, і той засох. І сын не тэлефануе.

Дзе тым, усмешлівым рэкламным, такое ведаць. Дзе ім?

Раніца панядзелка такая ж шэрая, дажджом абсыпаная. Не снежань перадкаляды, а шараговы шэранькі дзень позняй восені. Вішчыць будзільнік, Людэ без асаблівай ахвоты п'е каву, мутна паглядаючы ў акно. Узбівае на галаве бяжылыя валасы, падфарбаваныя хною, без імтэту прыводзіць памадаю па тонкіх вуснах. З хвіліну глядзіць на сябе ў люстра круглым незадаволенымі вачыма, рэзка папраўляе каўнер зімовага паліто. Аляжэлы твар Людэ не падабаецца, падаецца чужым, амаль што варожым. Быццам на месца гожай дзвючыны з цёмнымі кудзёрамі, з радзімкай над усмешлівымі вуснамі немаведама адкуль прыйшла распухлая сярэдняя жахлыя жанчына.

Людэ рассяяна крапаецца цёмнай плямінкі радзімкі над вуснамі, хмурыцца і выходзіць у ранішняе слоту. Пад парасонам з парай зламаных спіц шлёпае па лужынах да трамвайнага прыпынку. Хмурыцца мацней: раздражняюць рухі і гукі. Гудуць машыны. Чалавечыя галасы робяцца амаль няслерпнымі, а унь той мужчынка з зямлістым тварам і адтапыранымі вушамі, верагодна, крмынальнік. Людэ з асцярогаю абмінае яго, прыціскаючы торбу да жывата, адыходзіць далей. Дрогкая шклянкая каробачка трамвая прыпыняецца побач, і Людэ з сапеннем ступае на вузкія прыступкі. Сядзе, уладкаваўшы торбу на каленях, апускае цяжкія павекі, уся падціснуўшыся, натапырыўшыся.

Да працы ёй пяць прыпынкаў — сярод рэзкіх галасоў машын і людзей, сярод грубых ускрыкаў рэкламы ды ўсплэскаў святла.

Перацярпець бы толькі.

Перацярпець, праўда, не атрыміваецца: праз два прыпынкі ў трамвай уліваецца вісклівая чародка дзяцей. Можна, на ранішнік які едуць — першакласнікі, малюць. Смяюцца, балбочуць усе разам, наступаючы пасажырам на ногі. Парачка дробных дзвючатак глядзіць на надзьмутую Людэ бессаромна, амаль не міргаючы. Вывучаюць і дзвючата, і адна яшчэ пальчыкам у носе калупае. Мярзотна.

— Якая цёця... сардзітая.

— Гэта, — аўтарытэтна, — цёця Яга.

Людэ крывіць вусны і, рэзка падняўшыся, выходзіць з не на сваім прыпынку. Бо ўвесь гэты гармідар вакол становавіца папраўдзе няслерпным, і падаецца яшчэ трохачкі — і закрычыць нема, затупаеш нагамі.

На вуліцы, якая пахне восенскай сырасцю, патроху лепшае. Людэ павольна крочыць па вуліцы ўздоўж асветленых вітрын з упрыгожанымі ёлкамі, з цацачнымі домікамі ды лялькамі. Даўнава-

та тут не была — не выходзіла проста. З дому на працу, з працы дамоў. Ну, можа, у краму яшчэ, вось і ўсё. А некалі, калі Данечка яшчэ бмі дробны, зусім як тыя дзвючкі з трамвая, яны разам хадзілі. Асабліва ў снежні. На плошчу ішлі, на ёлку глядзелі. Сын закідаў галаву ў шапачы з пампонам, глядзеў захопленымі вачыма на шарыкі, на бліскучую зорку. Маўчаў і толькі сціскаў маленькімі пальчыкамі Людзіну руку. І ад гэтых цёллых дзвючых пальчыкаў, ад маўклівага, але такога сапраўднага захаплення цяплай рабілася на сэрцы.

Людэ спыняецца. Крадком, асцярожна азірае вочы. Выдыхае — у тры прыёмы, бо зноў завязваецца балючы вузел за рэбрамі. Кідае кароткі пагляд на гадзіннік на руцэ (раменьчык варта было б аслабіць, даўно ўжо цеснаваты). Пасля такім жа кароткім паглядом слізае па бліжняй вітрыне.

І замірае на хвіліну, нават не дышае.

Бо пад чарговай вітрыннаю ёлкай стаіць маленькі парцалынавы анёлак з пухлымі румянымі шчокамі і сур'езнымі вачыма. Кволя ручкі складзеныя на грудзях, з-за плеч бялюць крыльцы.

На блакітным падоле золатам бліскаюць зорчкі. Калі падумаць, дык звычайнае ўпрыгожанне, унь іх колькі побач стаіць — і алені, і коцікі, і мядзведзікі, і дзяды марозы, і каго толькі няма. Але гэты воль неак адразу ў вочы кінуўся, бліснуў, быццам лапкі блакітнага неба сярод хмарнай шэрасці. І ўнутры ад гэтых па-дзіцячы круглых шчок, ад падмалываных светлых вочак, ад крыльчата-аблачынак разліваецца нешта цёплае, нешта жывое, так што балючы вузел распускаецца сам сабою.

— Ой.

Пайсці б і купіць, узяць у рукі, адчуць на далонях. Але крама да дзесяці раніцы зачыніная, а Людэ трэба на працу. І яна павольна, з высілкам адрываецца ад бліскачэй вітрыны. Крочыць, забываючы пра парасон, па шэрай плітцы пад шэрым небам, а сама думае пра блакітнага анёлка з белымі крыльцамі. Думкі слізаюць па гладкай парцалінае, успываюць на анёлкавым падоле залацістымі зоркамі. І тое, што ўнутры, успывае таксама, пераліваецца, як гірлянда у пухнатых яловых лапах. Штогось амаль забытае, быццам рэха дальняга, даўняга.

На працы калега весела балбоча ў раздзявалцы, трукаюць дзверы металічных шафаў. Людэ пакідае ацяжэлае ад вільгаці паліто і грубыя боты, накідвае фарменны халат. Усоўвае распухлыя ногі ў растаптаных шлёпанцы, выходзіць у залу, дзе заўжды пахне лакам для валасоў, сушылака ды серным шампунем. З паўтузіна Людэ адбіваецца ў лострах над столікамі, і ўсе шоргаюць, пакрыхтваюць, пакашліваюць, звыкла паціраюць рэбры, ленавата ўзбіваюць валасы. Пасля знікаюць — і застаецца толькі адна, якая сонна прыгладваецца да свайго адбітку ў круглым лостры і механічна папраўляе грабянцы ды шчоткі на століку.

— Па запісе што, праходзіць.

— Па запісе што, праходзіць.

Нажніцы танчаць у паветры: шчоўк-шчоўк, шчоўк-шчоўк. У кліенткі ў лостры нерэкламны, некалядыны, незадаволены твар з падціснутымі вуснамі. Радые мармыча да дальняга кута, а часам, закахаліўшыся, рассыпае абрыўкі святочных песень. Шчоўк-шчоўк. Шорсткае валоссе адымаецца на сяртыя пліткі падлогі. Людэ думае пра маленькага анёлка з парцаліна і сваю справу робіць па звычцы, механічна. Рукі жывуць як бы самі па сабе, паварочваюць галавы кліентак, расчэсваюць, стрыгуць і фарбуюць, мыюць і сушаць.

Людэ думае: абы толькі не купілі. Ад магчымай страты (а ці можна страціць тое, што яшчэ не тваё?) ажно сціскаецца сэрца, пачынаюць нервова дрыскаць пальцы, а тое цёплае, няўлоўнае, што з'явілася ўнутры, адктовваецца, аступае месца трывозе.

— ...вы што гэта, Людміла?..

Людэ ўважліва глядзіць на кліентку ў лостры: той фарба для валасоў густою кропляю пляснула на шчаку. Даруйце. Калі ласка, даруйце. Задумалася. Кеўска сабе з раніцы адчуваю. І праўда, такое надвор'е. А на самы канец месяца абяцалі маразы. Здаецца. Новы год будзе снежны. Нібыта.

Словы цякуць з Людэ механічна і звыкла — так жа механічна і звыкла, як рухаюцца яе рукі. Шчоўк-шчоўк. Стрыжка на сярэдняю даўжыню, сушка-укладка. Ларыса, хто там наступны? Па запісе — праходзіць.

У абед — бо не сцярпець, не датрымаць да вечара — Людэ апранаецца і ідзе пехаю два прыпынкі ў краму. Замірае перад вітрынаю: ці не купілі яшчэ? Але — выдыхні: анёлак стаіць, як стаіць, побач з іншымі парцалынавымі фігуркамі, і румяныя тварык у яго ўсё такі ж сур'езны і мілы, а тонкія ручкі ўсё гэтаксама прыціснутыя да грудзей. Людэ мэтанакіравана прадзіраецца скрозь нагоўп, які віруе, паўзе ўверх па лесвіцы, паўзе ўбок, у кулінарыю, адкуль пахне нявызначаным пахам нечага ядомата.

— Анёлкі ў вас там, — адыдуваючыся, глуха кажа Людэ, напірае на шклянны прылавак. Прадавачка, дзвючынка з перакінутаю цераз плячо русаю касою, глядзіць пытална. Анёлкі?..

— Га-а-аль, анёлкі ў нас ёсць?

На шкло перад Людэ выстаўляюць адразу некалькі: і драўлянага, і глінянага, і пластыкавага. Усе ў блэстках, усе з застылымі трохі вусцішнымі усмяшкамі, з калярывымі цэннікамі на баках.

— Не такія, — Людэ хітае галавою. — На вітрыне, там. Парцалынавы.

Тая, з касою, зноў глядзіць пытална. Зноў кілач Галю — быццам заклінае ўсемагутнае бовства. А болей не засталася? А з вітрыны — можна?

Галі паказваецца з падсобкі — высветленыя валасы, яркія вусны, грэблівы прыжмур, — і ў Людэ замірае сэрца. Але ўсемагутнае бовства паважна ківае: можна.

І яе слова імгненна набірае рэчыўнасці — з лёгкім стукатам становіцца парцалынавай фігуркаю на шклянны прылавак. Людэ замілавана глядзіць на румяныя тварык анёлка, пакуль прадавачка з касою бадзёра прабівае лічы.

На працу Людэ вяртаецца асцярожна, несучы ў руках каробачку з абадраною этыкеткай. Нясе, прыціскаючы каробачку да грудзей, быццам не маюла, і радасць разліваецца ў яе ўнутры. Белая, як крыльцы, блакітная, як кашулька, залатая, як зорчкі на падоле. Простая, ціхая, цёплая радасць.

Жывае.

Нажніцы танчаць веселей, і твары кліентак у круглым лостры падаюцца малдадзейшымі, прыгажэйшымі. А радасць варушыцца ўнутры. Жыве. Бо чакае ў кардоннай скрыначцы сур'езны парцалынавы анёлак з белымі крыльцамі. Свой, уласны драбочак шчасця.

Па шэрай вуліцы ў шэрым змроку, пад шэраю імжачкай Людэ едзе дамоў у догрой каробачцы трамвая. Глядзіць на гірляндзі ліхтароў за вокнамі, на ўсілескі фар і светлафары. Вечар, мусіць, змяжчае гукі і колеры, і можна дыхаць, можна трываць. Можна радавацца, несучы ў руках рэчыўную сваю парцалынавую радасць.

А дома ў халодным пакоі па зашклёных паліцах пльывуць блікі ад тэлевізара. Фікус сохне на акне. Вільготна ўздыхае асфальт пад шынамі і рэдкімі крокамі. Анёлак, вельмі сур'езны, стаіць на століку і сочыць, як Людэ, павагаўшыся, выстывае на экране смартфона знаёмы нумар. Яг, затаіўшы дыханне, яна слухае гудкі і на трохі здзіўленае «алё» адтукаецца з цёллынёю і радасцю, амаль што забытаю:

— Данечка. Добры... вечар.

Кісларод вечнасці

Куды скіроўвае ладзю кніжніцы інтэрнэтны мусон?

Інавацыя адрознівае лідара ад таго, хто даганяе, гаварыў адзін з заснавальнікаў Apple Стыў Джобс. Інтэрнэт бярэ вытокі ў 1969-м (ARPANET — камп'ютарная сетка, створаная Advanced Research Projects Agency), бібліятэка ж існуе з пачатку цывілізацыі. Можна сказаць, немаўля і старац... Аднак сёння інтэрнэт падпарадкаваў сабе ўсе сферы і галіны жыцця. Значная частка сацыяльнага ўзаемадзеяння цяпер у інтэрнэце. Усё круціцца вакол яго. Бібліятэка — не выключэнне. Бібліятэка і інтэрнэт: ці перасякаюцца іх інтарэсы? Як не сутыкнуцца?

НІБЫ ЭЛЕКТРЫЧНЫ РУХАВІК

Інтэрнэт сёння — такі ж неад'емны і натуральны складнік, як электрычны рухавік у індустрыяльную эпоху, перакананы аналітыкі. Аднак як рэагаваць на хвалеванні наконт негатыва ўздзеяння інтэрнэту? У прыватнасці датычна кніжніцы. Ці не беспадстаўныя яны?

У беларускім інтэрнэце, як сведчыць статыстыка, 4,5 млн карыстальнікаў. З іх 40% — у мэсэнджарах, 44% — у сацыяльных сетках, 33% — на навінавых інтэрнэт-рэсурсах. Навіны на інфармацыйных рэсурсах краіны чытаюць 700 тысяч беларусаў.

— Як спосаб атрымання інфармацыі інтэрнэт мае каласальнае значэнне, і, напэўна, самая вялікая бібліятэка ў свеце не параўнаецца сёння па колькасці інфармацыі з інтэрнэтам, — лічыць дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзяржаўных публічных бібліятэк г. Мінска Алена Кубышкіна. — Іншая справа — наколькі гэтая інфармацыя дакладная. Усё-такі друкаваныя крыніцы інфармацыі — кніга, дапаможнік, артыкул — адпрацаваныя, вытрымліваюць рэдактуру, рэцензууюцца. Таму ў поўнай меры давяраць інтэрнэту сёння не варта. Хаця карыстацца ім, безумоўна, трэба. Вось прыклад. Раней вялікай папулярнасцю карыстаўся даведнік «Лекавыя сродкі» Машкоўскага ў 2 тамах. Людзі ішлі па яго ў бібліятэку — даведацца пра лекі — атрымаць дакладную інфармацыю. Сёння ісці нікуды не трэба. Каб хутка знайсці інфармацыю, звярталіся да энцыклапедыі (дата заснавання якога-небудзь горада, яго гісторыя). Сёння адкажа інтэрнэт. І гэта нармальна здаровая канкурэнцыя.

РЫЗЫКІ КІБЕРБУДУЧЫНІ

Інтэрнэт першапачаткова задумваўся як тэхналогія, якая можа забяспечыць свабодную камунікацыю. Ды сёння гэты новы спосаб камунікацыі ці не рызыкуе ўчыніць хаос? А можа, бібліятэкар здольны спыніць дыскусіі і спрэчкі, што разрастаюцца вакол інтэрнэту? Тым больш у нас ёсць пляцоўка для гэтага. *Belarus IGF* — адзіны ў краіне форум для абмеркавання ўсіх аспектаў развіцця інтэрнэту. Тут збіраецца як бізнес- і тэхнічная супольнасць, так і прадстаўнікі дзяржавы, некамерцыйных арганізацый, а таксама актывістаў і простых інтэрнэт-карыстальнікаў. Штогод — больш за 400 удзельнікаў з усяго свету: ад краін СНД да Канады і Аўстраліі. Арганізатар — кампанія *hoster.by*. Глобальны ж *Internet Governance Forum* праводзіцца пад эгідай ААН з 2006 года, і ў канцы мінулага года ў Берліне праішоў чатырнаццаты такі форум па кіраванні інтэрнэтам. У фокусе — пытанні даверу насельніцтва да кіберпрасторы. Нарастанне распаўсюджанасці кібератак, захавання даных і прыватнасці пагражаюць падарваць рэпутацыю інтэрнэту. Беларускі *IGF* (праішоў ужо 4-ы раз) — адзін з самых маштабных у нашай краіне. Ці не наспеў час бібліятэкам сказаць сваё слова на форуме?

Кібербудучыня не можа не хваляваць. Развіваюцца інклюзіўны інтэрнэт і новы фармат медыя ў сетцы. Набірае моц электронны ўрад (у мінулым годзе Беларусь упершыню ўвайшла ў спіс краін з вельмі высокім індэксам развіцця электроннага ўрада (*Very-High-EGDI*), заняўшы 38-ы радок у рэйтынгу ААН).

ТЭХНАЛОГІЯ МЯНЯЕ СВЯДОМАСЦЬ?

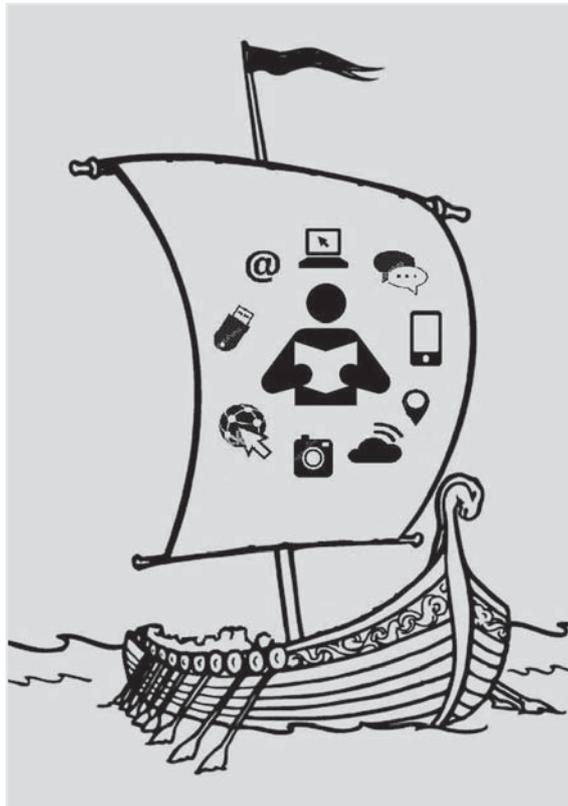
Інтэрнэт — істотны фактар павелічэння прадукцыйнасці і канкурэнтаздольнасці. З'яўляючыся ключавой тэхналогіяй інфармацыйнай эпохі, ён мяняе свядомасць. Але ці маюць падставу перажыванні наконт шкоднасці інтэрнэту? Хіба інтэрнэт вызначае, што варта карыстальнікам рабіць ці як ім жыць? Наадварот, менавіта карыстальнікі ствараюць інтэрнэт, прастаючы яго да сваіх патрэб, інтарэсаў і каштоўнасцяў.

— У пэўным сэнсе інтэрнэт бібліятэкам нават дапамагае, — пераканана Алена Кубышкіна. — Падзеі,

інфармацыйныя нагоды, так важныя для прэсы, — падстава, каб чалавек вярнуўся да кнігі, да мастацкай літаратуры. Самы просты прыклад — экранізацыя твораў, спісы (100 найлепшых кніг). Моладзь прыходзіць са спісам у бібліятэку. Усё ж мастацкую літаратуру кнігалюб прывык чытаць у друкаваным выглядзе. Альтэрнатывы бібліятэцы няма. Не кажучы пра тое, што сёння кніжніца — культурная ўстанова, якая прапануе забаўляльную праграму, што, па сутнасці, было заўсёды. Але цяпер запыт на гэта ўзрос і такія паслугі вельмі запатрабаваны. Бібліятэка — гэта, як ужо прынята лічыць, трэцяе месца: дом — работа — кніжніца, дзе чалавек можа атрымаць задавальненне, выбраўшы кнігу на дом, скарыстаўшыся прававой інфармацыяй (публічны цэнтр прававой інфармацыі), даступам да баз даных найбуйнейшых суб'ектных вытворцаў.

НЕБІБЛІЯТЭЧНЫМ ПОГЛЯДАМ

Аднак пытанне «Як бібліятэцы жыць з інтэрнэтам?» спакою не дае. Бо інтэрнэт-прастора сёння — асаблівы

Каляж Наталі Святловай.

від сацыяльнай рэальнасці. Ды адна з галоўных пераваг бібліятэкі — дакладнасць інфармацыі: асноўны яе фонд — гэта друкаваныя матэрыялы, якія маюць канкрэтнага аўтара, якія прайшлі рэдагаванне. Адсюль даследчыкі робяць выснову, што бібліятэка як сістэма наўрад ці калі знікне. Тым больш яна запатрабавана ў іншых сваіх іпастасях. Гэта яскрава дэманструе Цэнтральная бібліятэка імя Янкі Купалы, якая летась адзначыла 70-гадовы юбілей.

— У пачатку стагоддзя ў Купалаўцы ўзнікла культурная прастора, і бібліятэка стала комплекснай устаномай, — адзначае Алена Кубышкіна. — Шырока вядома наша галерэяна-выставачная прастора. Спецыяльна падрыхтаваная для гэтага зала ператварылася ў адмысловыя месца. І ў многім дзякуючы таму, што да нас у калектывы прыйшлі спецыялісты не з бібліятэчнымі поглядамі. Лічу, што ў штаце кніжніцы павінны быць спецыялісты, падрыхтаваныя не толькі ва ўніверсітэце культуры і мастацтваў, з тых, хто дэманструе іншы погляд на традыцыйную дзейнасць. І атрымаецца заўважны рывок. Як у нас. У аддзел маркетынгу трапілі выпускнікі БДУ (спецыялісты па піяры і рэкламе). З прыходам у бібліятэку спецыялістаў з небібліятэчным профілем у нас узнік праект «Гуманітарная бібліятэка XXI стагоддзя», прысвечаны трансфармацыі бібліятэкі ў сучасны рэаліях. Ладзім штогоднаму канферэнцыю «Бібліятэка. Больш чым заўсёды».

Цэнтральная бібліятэка імя Янкі Купалы мае шмат сяброў і партнёраў, сярод якіх — Вільнюская і Рызская цэнтральныя бібліятэкі. Прафесійная суполка моцна сувязіма. У нашай краіне паміж кніжніцамі ішчыльнае супрацоўніцтва, якое ў многім акумулюе Купалаўка, бо тут лічаць: для таго каб развівацца, трэба ведаць новае, а таксама тое, чым жывуць калегі.

ДУМАЦЬ ПРА БУДУЧЫНЮ ЗМАЛКУ

Інтэрнэт актывізуе крэатыўнасць, наватарства, павялічвае вытворчасць. А кніжніца? Ці не забываюцца пра яе тыя, хто сёння «жыве» ў інтэрнэце?

— У бібліятэкі, безумоўна, ёсць будучыня, — пераканана намеснік дырэктара Цэнтралізаванай сістэмы дзяржаўных публічных бібліятэк г. Мінска Алена Матвеева. — Усё залежыць ад нас саміх: трэба самім чытаць, навучыць чытаць дзяцей. Не стала-юся прыводзіць прыклад. Была ў гасцях у Швецыі. І дзіця, якое яшчэ не размаўляла, павяло мяне да трох скрынь. Аказалася, што ў іх — бібліятэчныя кнігі. (Паўтаруся: дзіця яшчэ не ўмела гаварыць!) У першай скрыні былі кнігі, якія ў сям'і ўжо прачыталі. У другой — чытаюць зараз, у трэцяй — кнігі на чарзе, калі здадуць першыя. Думаю, мы таксама належым да цывілізаванага грамадства...

Адметнасць Купалаўскай бібліятэкі — супрацоўніцтва з Беларускай дзяржаўнай архівам кінафотадэкадэмантэ, якое працягваецца ўжо больш чым 10 гадоў. Першы сумесны праект з архівам — «Колер 50-х» — пра каляровую фатаграфію ў прэсе. Пяць гадоў назад — «Васіль Аркашоў. Мая вайна», з апошняга — дзве выстаўкі: да 80-годдзя Савецкага раёна і 950-годдзя Мінска. Дырэктар бібліятэкі Алена Кубышкіна прыязджае ў архіў працаваць асабіста. Сярод сумесных праектаў кніжніцы і архіва — фотавыстаўкі (праект «Дом — мая сталіца»). Акрамя фота-, былі і відэапраекты: «Кінападарожжа ў часе» (раней перад паказам стужак у кінатэатры ішлі інфармацыйныя часопісы/выпускі): наведвальнікі мелі магчымасць вярнуцца ў мінулае, згадаць падзеі свайго жыцця.

НАМОЛЕНАЕ МЕСЦА

Развіццё інтэрнэту істотна паўплывала на многія традыцыйныя ўяўленні пра грамадства. Глыбокія змены ў палітычнай, эканамічнай, прававой і прафесійнай сферах выдаючыя для ўсіх. Ці не прывядзе рост інтэрнэт-аўдыторыі да таго, што пра кніжніцу будучы ўспамінаць радзей? Прынамсі, гэта не пагражае адданым наведвальнікам, прыхільнікам кніжніцы са стажам, з кагорты якіх — вядомы журналіст і пісьменнік Леанід Екель:

— У Купалаўцы адчуваю сябе выдатна, — гаворыць Леанід Сямёнавіч. — Гэта намоленае месца. Для пажылых бібліятэка — прастора душэўных зносін. Тут як у родным доме. Што ўяўляе сабой публічная бібліятэка, я меркаваў па Ленінцы. А ў Купалаўцы — зусім па-іншаму. Прыйшоў у Купалаўскую бібліятэку па поклічы дусы ў канцы 1980-х гадоў. З 300 маіх нарысаў 250 напісаны ў Купалаўцы. Тут у яны нават свой стол! І я вельмі засмучаюся, калі ён заняты. Купалаўцы жыць вечно! Бібліятэка — гэта бясмерце душы, гэта кісларод вечнасці.

Бібліятэка здольна ўмацоўваць адносіны паміж людзьмі: тут не толькі атрымліваеш інфармацыю, але можа і паразмаўляць, глядзячы ў вочы, што сёння вельмі каштоўна: у інтэрнэце цяжка правярць шчырасць суразмоўца, сапраўднасць эмоцый.

— У Латвіі раней у многіх дома былі вялікія асабістыя бібліятэкі: па 2000—2500 кніг (у маіх бацькоў — 1500), таму патрэба ісці ў кніжніцу была не асабліва надзённая, — успамінае дырэктар Рызскай цэнтральнай бібліятэкі Дзідра Шміта. — Сёння іншы час. Носьбіты інфармацыі мяняюцца. Мы можам адкрыць і пачытаць, напрыклад, Біблію Гутэнберга, але пэўныя носьбіты становяцца неактуальнымі (дыскеты не перапісваюцца). Кніга ж ёсць, была і будзе адзінай, на што можам разлічваць, чаму можна давяраць.

Дзідра Шміта ўпэўнена: гэта ілюзія, калі лічаць, што сёння чытаюць больш з электронных прыладаў. Успамінаецца адна сучасная фраза: «Раздрукуй мне інтэрнэт»...

Спецыялісты са Стэнфардскага інстытута колькасных даследаванняў грамадства выказалі меркаванне, што «па большай частцы інтэрнэт сёння — гіганцкая публічная бібліятэка з камерцыйным ухілам». Ці так гэта? Мусон летам дзьме з акіана, зімой — з мацерыка. Курс ладзі ж пастаняны — толькі наперад.

Наталія СВЯТЛОВА

Насуперак доўгім зімовым вечарам

не толькі ў каталогах

Вольга Багдановіч з тых, хто з лёгкасцю можа змяніць прафесію. Кухар са сталічнага рэгіёна, прыхаўшы за мужам у самы паўночна-заходні раён Іродзеншчыны, яна перайшла працаваць у бібліятэку. У аграгарадку Міхалішкі Астравецкага раёна, дзе жыве з сям'ёй, артыстычная, рухавая, з вострым розумам маладая жанчына вольна ўжо 4 гады выдатна спраўляецца з абавязкамі сельскага бібліятэкара.

Вызначышы для сябе асноўныя напрамкі работы, Вольга Багдановіч пачала сваю дзейнасць з таго, што выбрала партнёраў — супрацоўнікаў сельскага Савета і адміністрацыі сельскагаспадарчага прадпрыемства, мясцовага Дома культуры, школы, лясніцтва і бальніцы. Зыходзячы з гэтага і ладзяцца масавыя мерапрыемствы, кніжныя выстаўкі і агляды творчасці...

За кароткі тэрмін Вольга Аляксандраўна арганізавала сярод пастаянных карыстальнікаў групу прыхільнікаў літаратуры. У зоне яе абслугоўвання — 9 населеных пунктаў, у якіх працуе каля 1000 чалавек. Крыху менш за палову з іх з'яўляюцца чытачамі бібліятэкі. Для кожнага ў гэтым кніжным аазісе знаходзіцца зацішнае месца.

14-тысячны фонд разнастайнай літаратуры маляўніча размесціўся ў абноўленым памяшканні. Тут знаходзяцца адказы на шматлікія пытанні маленькіх дзеткі, тут падбяруць патрэбную літаратуру або інфармацыю з інтэрнэту дапытлівыя старшакласнікі і маладыя мамы, няспешна перабіраючы часопісы па інтарэсах мужчыны, а жанчыны заўсёды знойдуць сцяжэнне ў сваіх любімых жаночых раманам. Новыя стэлажы, якія набыты год таму, і новы інтэр'ер спрыяюць супакоенню і разняволенню. Вольга падыходзіць да чытача толькі тады, калі гэта сапраўды неабходна. Яна дае магчымасць наведвальнікам самім падбраць літаратуру, тым больш што многія з іх часта гасці: штогод бібліятэку наведваюць каля 4000 раз, гэта ў сярэднім амаль па 9 разоў на кожнага чытача.

Бібліятэкар стараецца ісці ў нагу з часам. Сучасныя тэхналогіі ў бібліятэчнай справе даюць прастору для творчасці. Выкарыстоўваюцца буктэраіры кніг як вядомых аўтараў, так і мясцовых, ствараюцца ўласныя электронныя рэсурсы на базе краязнаўчых матэрыялаў, электронныя кніжныя выстаўкі, відэапрэзентацыі...

— Дзеці — мае самыя актыўныя чытачы. Але яны вельмі не любяць слухаць бібліятэкара на мерапрыемствах, — дзеліцца назіраннямі Вольга. — Імкнуса мяняць стыль зносін, не прыкметна ўцягваю іх у размову, абмеркаванне, дыскусію. Яны хочучы, каб іх чулі, і я даю ім такую магчымасць. Часта ладзім фізкультуравікі, каб не сумавалі.

Добрая практыка працы ў Вольгі і ў мясцовай бальніцы, дзе знаходзіцца ў асноўным пажылыя людзі на кругласутачным сястрынскім доглядзе. Штомесця, а то і часцей бібліятэкар наведвае іх з кнігамі і часопісамі.

— Хворым, адзіночым людзям вельмі не хапае цяпла, чалавечых зносін, і тыя, хто па стане здароўя могуць сабе дазволіць чытанне, вельмі чакаюць майго прыходу, — распавядае Вольга. — Лёсы кніжных герояў прымушаюць іх на час адысці ад рэальнасці, дапамагаюць перажыць доўгія депрэсіўныя зімовыя вечары. Заўсёды імкнуса падбраць адпаведную літаратуру, пагурыць, і яны з удзячнасцю і надзеяй чакаюць мяне зноў і зноў.

У Вольгі Аляксандраўны шмат працы. Акрамя масавых мерапрыемстваў і падрыхтоўкі да іх, трэба пісьменна і своечасова весці дзелавую дакументацыю, абслужыць кожнага наведвальніка, прыняць і апрацаваць перыядычныя выданні, уліць і выдаліць бібліяграфічныя карткі ў папярковыя каталогі і картатэкі, сачыць за станам друкаваных выданняў, ратантаваць іх ці замяніць новымі. Сёння для бібліятэкара і чытача ёсць пэўная палёгка — шмат даступнай і цікавай інфармацыі ў інтэрнэце.

Спрашае працу спецыяліста і электронны каталог, з дапамогай якога можна аператыўна знайсці патрэбную кнігу ці артыкул і хутчэй абслужыць чытача. У Міхалішкаўскай сельскай бібліятэцы вось ужо шмат гадоў працуе Публічны цэнтр прававой інфармацыі, з дапамогай якога можна хутка і эфектыўна знайсці патрэбныя заканадаўчыя дакументы.

— Работы шмат, але тым яна і цікавейшая, — дзеліцца Вольга. — Іду на працу і лаўлю сябе на думцы, што там мая адушына ад бытавых будняў, там мае жыццё і я, мабыць, лёс.

Галіна ФРАНЦКЕВІЧ,
метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу
Астравецкай раённай бібліятэкі

Ад кніганошаў да дарадцаў, альбо Плён адкрытасці і ініцыятыўнасці

Трапіўшы сюды аднойчы, можаш застацца на гады. Асабліва калі прывітае чулівы гаспадар: ён служыць чытанню і кнізе, маюць сувязь часоў. Яшчэ пра яго гавораць, што ён звязвае сэрцы... Прафесію бібліятэкара часта не заслужана лічаць сціплай, незаўважнай і прастай. Пры тым, што сёння прафесіяналам у гэтай справе быць няпроста. Супрацоўніку бібліятэкі патрэбны і мабільнасць, і артыстызм, і нават... добрая фізічная загартоўка. У гэтым перакананы рупліўцы Пружанскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя М. Засіма, што ў Брэскай вобласці.

Адолеўшы няпросты шлях станаўлення, кніжніца смела глядзіць у будучыню. А пачыналася ўсё з далёкага 1940 года. Пасля вызвалення Пружаншчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў ацалелыя кнігі прывезлі з вайсковай часткі Слабудка. Фонд да пачатку 1947 года налічваў 6450 экзэмпляраў. У 1989-м бібліятэчны прысвоена імя паэта-земляка Міколы Засіма. Дарэчы, на яго 80-годдзі ў 1988 годзе, падчас свята «Ад скарбаў роднае зямлі», прысутнічалі Мікола Пракаповіч і Ніна Мацяш.

Пружанская бібліятэка стала месцам сустрэч са шматлікімі беларускімі пісьменнікамі: Рыгорам Барадуліным, Вольгай Іптавай, Леанідам Дранько-Майсюком, Раісай Баравікавай... Адметна, што на этапе станаўлення тут актыўна прапагандавалі кнігу ў сельскай мясцовасці. Так, Леанід Барысевіч, загадчык бібліятэкі Малачкоўскага сельскага клуба, вызначыўся знаходлівасцю і энэргічнасцю. У зоне абслугоўвання бібліятэкі было пяць вёсак, і каб справіцца са сваёй работай якасна, Леанід Барысевіч запрашаў кніганошаў. У асноўным гэта былі старшакласнікі Матчынскай школы. Ён вучыў іх бібліятэчнай справе і майстэрству прэзентацыі кнігу.

Сёння ў пружанскай кніжніцы спалучаюць бібліятэчныя паслугі і культурна-пазнавальную праграму. Нягледзячы на тое, што Пружаны — гарадок невялічкі,

у бібліятэцы практыкуюць сучасныя разнастайныя формы работы: і квэсты, і фестывалі, і спрынты.

З 2015 года тут ладзяць бібліяноч. Першую назвала «Бібліяпрыцемкам». І была яна прымаркваная да 70-годдзя з часу адкрыцця ў Пружанам кніжніцы. Заўсёды гасць — мастацкі кіраўнік Сонечнага сельскага Дома культуры Святлана Багдановіч. У розныя гады бібліяноч падтрымлівалі інструментальны ансамбль «Пружанскі палачык» пад кіраўніцтвам Інэсы Галаўніцкай (выконвалі творы з вядомых кінастужак), супрацоўнікі Ліноўскага Дома культуры. Разынку святу надавала своеасаблівае афармленне: карціны ў фазе дапамагалі ператварыць бібліятэку ў стылізаваную кавярню, дзе кожнаму прапапоўваўся кубачак з чароўным напоем. А яшчэ супрацоўнікам бібліятэкі не складала цяжкасці ператварыць у гераіны творы: стаць тэмпераментнай і напорыстай Скарлет А'Хара ці мэтанакіраванай і летуценнай Джун Андэрсен.

Нярэдкія ў кніжніцы падарожжы. Для гэтага абіраюць спецыяльную тэму, напрыклад «Культурныя здабыткі розных краін». Традыцыйна падарожжа пачынаецца з Беларусі праз знаёмства з матэрыяльнымі і духоўнымі каштоўнасцямі краіны. Шматграннасць айчынай літаратуры паказала інсцэніроўка п'есы «Прымакі», якую выконвалі бібліятэкары і культработнікі з аграгарадка Лінева. А як без стылізаванага бібліятэчнага кутка? Бібліятэкар Раіса Дынюк наладзіла адмыслова інтэрактыў: можна было патрымаць у руках прылады, якія выкарыстоўвалі высюўцы, даведкаца, якімі рамёствамі займаліся даўней.

А вааж па Сінявокай жадаеце? Тады для вас віртуальны самалёт, які дамчыць на выстаўку «Ці ведаеш ты Беларусь?». Падарожнічаць можна і з дапамогай кніг.

— Шматлікія акцыі, якія ладзім, маюць станаўчы водрук у гараджан, — адзначае Вольга Макаруч, загадчык аддзела

бібліятэчнага маркетынгу Цэнтральнай раённай бібліятэкі імя М. Засіма г. Пружан. — Але гэта заслуга не толькі бібліятэкараў — сумесна з устаноўкамі горада атрымліваецца па-мастацку ўвасобіць чарговую ідэю калектыву кніжніцы. Разам з імі ідзем наперад. Кіраўніцтва горада адзначае, што мы мяняемся. Адкрытая бібліятэка — гэта карысна не толькі для бібліятэкараў, але і для грамадства.

Асобны фронт работы кніжніцы — перасоўная бібліятэка. Бібліёбус працуе ў пружанскай кніжніцы з 2011 года.

Чытачы аддаленых вёсак таксама маюць неабходнасць у кнізе!.. На тэрыторыі Пружанскага раёна размешчаны 242 населеныя пункты, якія чакаюць бібліёбуса. Чытачоў загадзя папярэджваюць аб прыездзе. Бібліятэкар перасоўнай бібліятэкі працуе Тацыяна Ліхалетава. Стаж яе працы — больш чым 40 гадоў. Фонд перасоўнай бібліятэкі рэгулярна абнаўляецца і папаўняецца новымі кнігамі з фондаў цэнтральнай бібліятэкі, кнігазахаваўня і гарадской бібліятэкі. Каб выгоды сучаснай бібліятэкі зведала большая колькасць неабякавых да кнігі!

Наталія СВЯТЛОВА

Яшчэ не паспеў адшумець 100-гадовы юбілей Мазырскай бібліятэкі, які стаў важным адкрыццём для кніжніцы. У 2011-м бібліятэка адзначала 90-гадовы юбілей, бо лічыла годам свайго заснавання 1921-ы. Аднак у дакументах Тураўскага вальвыканкама былі знойдзены звесткі аб адкрыцці Цэнтральнай бібліятэкі ў г. Мазыр яшчэ ў 1919-м, што дае падставу лічыць адпраўным пунктам у гісторыі кніжніцы менавіта 1919-ы. На юбілейны бенефіс «Бібліятэка запрашае сяброў...» павіншаваць найстарэйшую бібліятэку раёна прыйшлі прадстаўнікі органаў выканаўчай улады Мазырскага раённага выканаўчага камітэта, кіраўніцтва Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна, ветэраны бібліятэчнай справы, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі горада Мазыра, партнёры цэнтральнай бібліятэкі імя А. С. Пушкіна, калегі і чытачы. Разынка свята — выстаўка-інсталяцыя, дзе былі прадстаўлены тэхнічныя сродкі, якія выкарыстоўвалі бібліятэкары мінулых гадоў, і кнігі з фонду бібліятэкі, выданыя ў 1940—1950-я гады.

Прайсціся па знакавых мясцінах Уладзіміра Караткевіча прапанавала Рагачоўская цэнтральная раённая бібліятэка, якая носіць імя гэтага славянскага пісьменніка-земляка. У межах тыдня Уладзіміра Караткевіча кніжніца сумесна з аддзелам ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі і мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі арганізавала экскурсію. Адкрыліся цікавыя факты жыцця і творчасці Уладзіміра Караткевіча, сувязь пісьменніка з Рагачоўшчынай. Першым прыпынкам стала вёска Збароў, дзе працавала калісцкі маці творцы, потым наведалі знакамітую Затмава гару, куды хадзіў Караткевіч з наганікам. Убачылі, дзе пахавана любімая бабуля пісьменніка Людміла Антонаўна Барысевіч. Наведалі крыж шляхціца Тамаша Грыневічу. У гэтых краях Караткевіч пачаў пісаць «Каласы пад сярпом тваім», «Хрыстос прыязміўся ў Гародні», «Ладзіў роспаць». Апошнім прыпынкам экскурсіі стала вёска Азярышча. Яна апісана ў рамане «Каласы пад сярпом тваім», менавіта тут на беразе Дняпра цвіла ў апошні год груш. Працягам тыдня Уладзіміра Караткевіча стала канферэнцыя «Вядомы лік у літаратурнай скарбонцы Рагачоўшчыны» ў Рагачоўскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Уладзіміра Караткевіча.

Магілёўская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна далучылася да святкавання 85-годдзя з дня нараджэння Івана Чыгрынава. Супрацоўнікі аддзела мастацтваў для членаў Магілёўскай гарадской арганізацыі ГА «Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны» правялі літаратурныя экскурсіі «З Вялікага Бора — у вялікае жыццё», прысвечаныя народнаму пісьменніку Беларусі, уладжэнцу вёскі Вялікі Бор Касцюковіцкага раёна Івану Чыгрынаву. Падчас сустрэчы прысутныя паглядзелі ўрыўкі з дзевяцісерыйнага тэлефільма «Плач перапёлкі» (1990, сцэнарый І. Чыгрынаў, рэжысёр І. Дабралюбаў) і шасцісерыйнага тэлефільма «Руіны страляюць» (1971—1972, рэжысёр В. Чацверыкоў, сцэнарый І. Новавік, І. Чыгрынаў); відэазапісы ўрыўкаў успамінаў жонкі пісьменніка Людмілы Прохараўны Чыгрынавай і яго дачкі Тацыяны Прановіч з тэлеперадачы «Святло далёкай зоркі», інтэр'ю пісьменніка з дакументальнага фільма «Іван Чыгрынаў» (1994, рэжысёр С. Гайдук). У выкананні бібліятэкараў абласной бібліятэкі Анастасіі Лявоненкі і Юліі Цімашэнькі гучалі вершы І. Чыгрынава і беларускіх паэтаў. Святлана Віктараўна Клімава, член клуба ветэранаў «Собеседнік», падзялілася ўражаннямі ад знаёмства з пісьменнікам і прадэманстравала кнігу з аўтаграфам Івана Чыгрынава з асабістай бібліятэкі. Старшыня Магілёўскай гарадской арганізацыі ГА «Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны» Алег Дзьвіжкоў выказаў падзяку супрацоўнікам аддзела мастацтваў за цікавую імпрэзу і перадаў у дар бібліятэцы збор твораў Івана Чыгрынава з аўтаграфам імя пісьменніка.

Наталія СВЯТЛОВА

Смяюцца, танчаць і спяваюць аўтарскія вырабы Святланы Арэхавай

Сучасных туркаў, жыхароў краіны развітога турызму, чымсьці здзівіць цяжка. А вось беларуская гліна прывябіла іх дзякуючы мастаку-керамісту Святлане Арэхавай з Чашнікуў. Творчасць майстра пераканала нашчадкаў асману: наш прыродны матэрыял — проста цуд! З глінай Святлана сярбуе амаль чвэрць стагоддзя. Міжнародны фестываль культуры і мастацтва «Бююкчэкамедж» ў Стамбуле, удзельніца якая яна стала летась, крыху маладзейшы: яму — 20.

Шлях у свет прыгажосці для прызнанага сёння майстра пачаўся ў школьныя гады. Дзяўчынка з глыбіні вызначалася сярод равеснікаў здольнасцю бачыць незвычайнае ў звычайным. У той час дзеці фабрычнага мікрараёна ў невялікім

райцэнтры не мелі магчымасці вучыцца азам мастацтва ў прафесіяналаў. Святлана марыла паступіць у сталічную ўстанова для таленавітых школьнікаў. Здзейсніць мары дапамаглі неабякавыя, і дзяўчына змагла падрыхтавацца і стаць навучэнкай Мінскага мастацкага вучлішча імя А. К. Глебава.

«Лёс чалавека, адданнага творчасці, — пошук і праца», — ісціна, якую таленавітая дзяўчынка зразумела з самага пачатку. У групе, дзе вучылася, толькі яна была правінцыялкай, а аднагрупнікі — выхаванцы сталічных школ з мастацкіх універсітэтаў. Вельмі нялёгка было станаўленне, але ўпартасць і працавітасць зрабілі сваё. На старшых курсах яна трывала замацавалася ў спісе найлепшых.

Толькі выпрабаванні адпусаць не хацелі. Пачатак працоўнай дзейнасці выпаў на няпростыя 1990-я. Маладому спецыялісту ў глыбіні неаднойчы давялося зведаць горыч скарачэння і шмат часу аддаць пошукам працы. Апошнія зноў прыводзяць Святлану ў сталіцу. Неікі час працавала ў майстэрні кераміста Алега Ларыёнава і вельмі любіла сваю справу. Але складаная эканамічная сітуацыя вяртае дзяўчыну на малую радзіму. Праўда, цяжкасці толькі загартавалі. Майстар набыла вопыт і ўпэўненасць: усё атрымаецца, і кераміцы яна не здрадзіць.

Сёння Святлана Арэхава — індывідуальны прадпрыемальнік, вырабляе і рэалізуе керамічныя вырабы, член Чашніцкага народнага клуба мастацкіх рамёстваў «Майстар». Яе ведаюць і па-за межамі Беларусі. Працуе шмат, натхнёна. Калі глядзім на работы майстра, цяжка ўявіць, як гэтак

глінянае хараво нараджаецца ў звычайнай двухпакатковай кватэры, а для абалывання вырабаў выкарыстоўваецца гараж.

Кажуць, Арэхава ведае тысячы спосабаў, як ажывіць гліну. Кожны год — сотні мільяў цацак. Аўтарская галерэя смяецца, танчыць і спявае. Кожны твор адмыслова, неаўтары.

Шмат заказаў, напрыклад, атрымлівае на выраб міні-галерэі месцічковых яўрэяў. Кожная з шасці фігур сімвалізуе тыповыя прадстаўнікоў нацыянальнага асяроддзя канца XIX стагоддзя: шынкар, музыкант, доктар.

Любімы вобраз аўтара — Арлекін. Вырабы, як чалавечыя лёсы, розныя. Цяжка адвесці погляд ад белых анёлкаў, зробленых з фаянсу, якія, здаецца, завіталі да нас з нябёс. Карыстаюцца попытам пано. У царстве хараво Святланы, на мой погляд, няма ніводнай рэчы, якая б не зацікавіла.

Святлана падтрымлівае цесныя сувязі з калегамі, аднадумцамі, пастаянна ўдзельнічае ў «Славянскім базары», розных выстаўках. А ў мінулым годзе вяршыла падрыхтаваць партфоліа, каб паўдзельнічаць у адборы на XX Міжнародны фестываль культуры і мастацтва ў Стамбуле. Яе надзеі спраўдзіліся. Улегку чатыры таленавітыя беларускія, якія прадстаўляюць розныя нацыянальныя рамёствы, былі запрошаны ў Турцыю.

Фэст ладзіўся ў старажытным раёне Стамбула Бююкчэкамеджы, які распасцірае на беразе Мрамарнага мора. Дэкарацыўна-прыкладнае мастацтва — толькі частка святочнай праграмы. Сваёй творчасцю радавалі музыканты, танцоры, прадстаўнікі іншых кірункаў

сусветнай культуры і мастацтва. Да народных умельцаў туркі ставяцца з асаблівай павагай. Праз інтэрнэт шукаюць таленты па ўсім свеце. Сур'езную зацікаўленасць праяўляе мясцовае адміністрацыя. Галаву муніцыпалітэта Хасана Актюна на працягу 11 фестывальных дзён неаднойчы можна было заўважыць сярод наведвальнікаў. Пра маштабнасць свята сведчыць колькасць і геаграфія ўдзельнікаў: толькі рамеснікаў — 140 з 20 краін і рэгіёнаў.

На пляцоўцы беларусак на працягу ўсіх фестывальных дзён было шматлюдна. Пра нашых майстэрных пісалі турэцкія газеты. Стамбульскі фестываль не пакінуў абякавым. «Сказаць, што я вельмі задаволен — мала, — сцвярджае Святлана. — Я адкрыла для сябе цэлы свет. Мела шмат зносін, набыла цікавы досвед. Мы наведвалі майстар-класы, пабывалі на экскурсіях, вучылі і вучыліся самі. Пасля фэсту ў мяне з'явілася шмат новых ідэй. І хацелася б рэалізаваць задуманае, каб радаваць прыхільнікаў».

Ірына ТОРБІНА, фота аўтара

Ніць, што звязвае пакаленні

Ажурнае выразанне з паперы сустракаецца ў мастацтве многіх краін і мае шматвяковую традыцыю. У Беларусі такі від мастацтва называецца выцінанкай. Яе ўзнікненне датуецца XIV—XVI стагоддзямі, але найбольш шырока выцінанка распаўсюдзілася на тэрыторыі Беларусі з сярэдзіны XIX стагоддзя. Для яе характэрныя пэўныя матывы, стылізацыя і сіметрыя. З дапамогай выцінанкі нашы продкі ўпрыгожвалі інтэр'ер хаты да святаў. Асабліва часта яны абнаўляліся перад Вялікаднем. Выцінанкі можна было сустраць на вокнах, на паліцах і сталах у выглядзе сурвэтак. Для большасці гэта быў найбольш даступны варыянт абнаўлення хаты. Таксама яны сустракаліся ва ўпрыгожванні кульгавых пабудоў. З часам тэхніка і кампазіцыйнае рашэнне выцінанак становіліся ўсё больш складанымі, удаканальняліся. Сёння гэта адзін з відаў традыцыйнага беларускага дэкарацыўна-прыкладнага мастацтва. Існуе мноства літаратуры па тэхналогіі выразання ўзораў, праводзяцца конкурсы для майстэрняў-прафесіяналаў з усіх рэгіёнаў Беларусі, якія ўзнялі гэты від творчасці да ўзроўню сучаснага станковага мастацтва. Узоры выцінанкі можна сустрэць на друкаванай прадукцыі — падарункавай паперы, паштоўках, нататніках.

Найбольш папулярныя выцінанкі становяцца пры набліжэнні зімовых святаў — Калядаў і Новага года. Разнастайнымі ўзорамі з паперы, выкананымі ў тэхніках выцінанкі, упрыгожваюць вокны. Дзеці далучаюцца да выцінанкі пачынаючы з дзіцячага садка. Мастацтва выцінанкі не толькі вучыць тэхналагічнаму працэсу выразання прыгожых узораў, але і трэніруе дробную матарыку, развівае лагічнае мысленне, уяўленне. З першых урокаў знаёмства з тэхнікай выцінанкі найбольш часта выкарыстоўваюць спрошчаныя, але самы традыцыйны матыву «дрэва жыцця». Часам настаўнікі рыхтуюць для дзяцей нескладаныя шаблоны дрэў. Гэтая тэматыка дае шырокія магчымасці кампазіцыйнага рашэння. Да традыцыйнага дрэва ў тэхніцы выцінанкі вучні могуць дадаць сонца, птушак, расліны. Колер будучых выцінанак дзеці мусяць выбіраць самі. Таксама можна вар'іраваць, выбіраючы фоны. На пачатковым этапе вучань павінен зразумець асноўны прынцып выцінанкі — стылізацыя і непарыўная ўзаемасувязь усіх знакаў і прадметаў. Малюнак дрэва жыцця — гэта люстраная выцінанка. Для восевай выцінанкі добра

выкарыстоўваць геаметрычныя ўзоры. Найбольш часта ў пачатковай школе тэхніка такой выцінанкі сустракаецца пры выразанні сняжынак.

З кожным годам, набываючы навыкі выканання выцінанкі, вучні ўдасканальваюць тэхналагічныя магчымасці яе выканання і ствараюць сапраўдныя глыбокія творы на розную тэматыку. Ангеліна Чарнушэвіч стварыла выцінанку ў народных традыцыях «Песні майго краю» ў дванаццацігадовым узросце. Пазней, працягнуўшы навучанне, закрунула складаную тэму: пры дапамозе настаўніка стварыла квадрывішч, прысвечаны беларускім асветнікам: выявы Францыска Скарыны, Ефрасіні Полацкай, Кірылы Тураўскага. Цэнтрам кампазіцыі стала постаць Францыска Скарыны на фоне галоўнага фасада Сафійскага сабора. Па баках квадрывішча — славуціцы гарадоў Турава і Полацка і іх найвялікшыя дзеячы. Аб'ядноўваюць работы промні ўзыходзячага сонца, якія ідуць з цэнтральнай часткі квадрывішча, і выразаны ў тэхніцы выцінанкі арнамент з Бібліі Ф. Скарыны. У выцінанцы выкарыстаны словы Францыска Скарыны: «У добрых справах і любасці да Айчыны упадабайцеся». Работы вучаніцы адзначаны дыпламамі міжнароднага конкурсу «Красавік» у 2016 і 2018 гадах. Настаўнік А. М. Ніканюк і вучаніца Ангеліна Чарнушэвіч падарылі квадрывішч Лагойскаму гісторыка-краязнаўчаму музею імя братаў Тышкевічаў. Ангеліна Чарнушэвіч працягвае свой творчы шлях у гімназіі-каледжы імя Ахрэмычыка.

«Мелодыі роднага краю». Работа Ангеліны Чарнушэвіч

Пазнаёміўшыся з мастацтвам выцінанкі, многія звязваюць з ім усё жыццё. Сярод тых, хто шыфра заахволены сваёй справай, — Ніна Сакалова-Кубай. Многіх студэнтаў факультэта народнай культуры Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка мастацкі атрымалася захапіць гэтым традыцыйным відам дэкарацыўна-прыкладнага мастацтва. Некаторыя з яе вучняў абралі выцінанку тэмай дыпломных прац і далейшага прафесійнага развіцця. Так, напрыклад, Валяціна Якушава выканала серыю работ, адлюстравашы храмы і саборы нашай сталіцы. У далейшым, працуючы настаўнікам у г. Смалевічы, яна перадала не аднаму пакаленню вучняў мастацтва неаўтарынага выразання чароўных узораў, выхавала пераможцаў конкурсаў рознага ўзроўню.

Шчырыя творцы і шыфрыя настаўнікі — гэта мастакі з Маладзечна, Салігорска, Навагрудка і многіх іншых гарадоў Беларусі. Работы іх вучняў сустракаеш на конкурсах і выстаўках. Яны ўражваюць майстэрствам і арыгінальнасцю. Добры настаўнік мусяць вучыцца ў сваіх калег.

Сёння ў мастацтва выцінанкі вялікія магчымасці. Для гэтага — разнастайныя матэрыялы: папера рознай якасці, колеру і фактуры, клеі, разцы, падкладкі. Але сучасная выцінанка ў першую чаргу арыентацыя на традыцыйныя матывы. У вучняў шмат крыніц для натхнення: далёкае мінулае і інтэрыгоўнае сённяшняе. Напрыклад, у Год малой радзімы чаму б не выразаць у тэхніцы выцінанкі славуціцы свайго маленькага горада Лагойска? Так, вучаніца Паліна Галушка вырашыла, што галоўнай у яе рабоце будзе Святка-Мікалаеўская царква. Пачалася складаная і карпатлівая праца: выкананне эскіза кампазіцыйнага рашэння выцінанкі, замалёўка і стылізацыя гістарычнай кульгавай пабудовы, перанос эскіза ў матэрыял і вельмі складаны і працаёмкі працэс выразання. У аўтара павіна быць цвёрдая рука і характар, бо калі ў сярэдзіне шляху ўжо бачны добранькі ажурны ўзорчык, ёсць спакуса спыніцца. Але яшчэ ж трэба прыклейць, магчыма, падставіць фоны, не зрушыць ў бок, не заліць клеём, не парваць ажур. І толькі тады міленькі ажурны ўзорчык ператворыцца ў сапраўдную, напоўненую сэнсам і пачуццямі, работу.

Стварэнне выцінанкі патрабуе вялікай засяроджанасці, спакою і ўпэўненасці, і толькі тады папера пераўтвараецца ў сапраўднае мастацтва — з вялікай гісторыяй, традыцыямі. Так нацыянальнае беларускае мастацтва будзе жыць сярод інтэр'ераў лофту, хай-тэку і мінімалізму.

Алена НІКАНЮК

Ігар СІГОЎ:

«Мне падабаецца працаваць з тымі, хто любіць працэс і вынік, а не толькі грошы»

Ім захапляюцца і крытыкуюць, паважаюць і зайдросцяць. Заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, акцёр Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, адзіны на сёння беларускі акцёр фільма — намінанта на прэмію «Оскар», адзін з самых вядомых і любімых беларускіх акцёраў тэатра і кіно Ігар Сігоў расповяў карэспандэнту «ЛіМа» аб прафесійным досведзе, аб сучасным творчым працэсе.

— Ігар Аляксеевіч, да паступлення на акцёрскі курс вы служылі ў арміі, працавалі токарам і вадзіцелем. Для вас гэта страшаны час або бяспэжны досвед?

— Вядома, жыццёвы досвед. Спецыяльнасць токара атрымаў яшчэ школьнікам на аўтарамонтным заводзе. Перад арміяй у ДТСААФ навучыўся ваджэнню аўтамабіляў. Служыць трапіў у Манголію, у чыгуначныя войскі, працаваў на самаходным скрэперы. Вярнуўшыся, сеў за руль самазвала. Усе гэтыя навукі, асабліва вайсковая служба, дапамаглі мне падчас работы над ролямі. На здымках піратэхнікі заўсёды адзначаюць, што я са зборай на «ты»: ці то пісталет, аўтамат, ці то штык-нож — гэтаму навучыўся ў войску.

— Сёння вы задаволены сваёй кар’ерай?

— Не ведаю, наколькі задаволены. Магу толькі сказаць, што я шчаслівы чалавек. У мяне ў жыцці многае атрымалася, і я не шкадую нават аб промахах. Людзі дастаткова часта ганьбяць сваё жыццё, а я так не магу. Пражыў яго, наколькі мог, шчасліва, інтэлігентна, інтэрыгоўна. Я перш за ўсё чалавек і не магу быць заўсёды ідэальны, добры, ветлівы. Мне падабаецца быць такім, якім сябе адчуваю ў пэўны момант. Вядома, былі моманты, калі шкадаваў, баяўся, не рабіў. Нядаўна мне споўніўся 51 год. Не думаю, што павінен цяпер часосці баяцца.

— Хто з вядомых акцёраў для вас прыклад?

— Мне заўсёды падабаліся Роберт дэ Ніра, Джэк Ніклсан, Дастын Хофман, Алег Янкоўскі, нашы выдатныя акцёры Генадзь Гарбук і Генадзь Аўсяннікаў. Іх гульня, харызма, энергія, якія запаўняюць сабой прастору глядзельнай залы, уражаюць. Акцёры, за якімі цікава назіраць, у іх было і ёсць чаму павучыцца. Але ж трэба падкрэсліць: гэта не проста акцёры — гэта асобы, пра якія можна гаварыць бяспэчна.

— З кім з рэжысёраў тэатра і кіно вам працавалася сапраўды камфортна?

— Першы рэжысёр, з якім мне было прыемна і цікава, — Валерый Мазыніск. Разуменьне яго з паўслова. Ён шмат чаму мяне навучыў, вывеў на прафесійную сцэну. Мы часта спрачаліся, але гэта былі канструктыўныя, стваральныя спрэчкі. Цікава працавалася з рэжысёрам Уладзіславам Осіпавым над спектаклем «Развітанне з Радзімай». Дзве гадзіны я знаходзіўся на сцэне, не прамаўляючы ніводнага слова. Гэта быў спектакль пра інтэлігентаў, якія засталіся за боргам у постперабудовачны перыяд. За сваю ролю атрымаў адну з першых тэатральных узнагарод. На маё здзіўленае пытанне «Як маглі ўзнагародзіць за «нямую» ролю», крытык Таццяна Арлова адказала: «Ты вельмі гучна маўчаў». Такі вынік нашай сумеснай плённай працы з рэжысёрам.

У кіно лічу найлепшым беларускім рэжысёрам сёння Сяргея Талыбава. З ім не тое што камфортна працаваць — камфортна думаць. Лічу яго сапраўды таленавітым і адказным за працэс. Талыбаў заўсёды разважае, як будзе лепей. І гэта яго вылучае. Мне падабаецца працаваць з тымі, хто любіць працэс і вынік, а не толькі грошы.

— Раскажыце пра работу ў намінаваным на прэмію «Оскар» кароткаметражным фільме ірландскага рэжысёра Хуаніты Уілсан «Дзверы», што выйшаў у 2008 годзе.

— Гэта была простая чалавечая гісторыя па матывах «Чарнобыльскай малітвы» Святланы Алексіевіч. Рэжысёр узяла прыватную сямейную трагедыю да ўзроўню трагедыі чалавецтва. На адным з паказаў фільма амерыканцы ў глядзельнай зале плакалі, а пасля падыходзілі да нас, дзякавалі: іх зачэпіла, кранула чужая бяда. Вось дзеля чаго трэба здымаць кіно! Бюджэт карціны невялікі, Уілсан стварала яе практычна за свае сродкі.

Здымкі праходзілі ў Кіеве на працягу тыдня, на адзін дзень ездзілі ў горад-прывід Прыпяць. Здымачная група была арганізаванай, рацыянальна размяркоўвалі час, таму не дапускалі лішніх фінансавых марнаванняў і нейкіх непатрэбных эмацыянальных усплёскаў. Нашым кінематаграфістам у гэтым плане не хапае дысцыпліны. За мяжой у выпадку парушэння працоўных пагадненняў з акцёрамі, неаплачаных перапрацовак і іншых парушэнняў прадзюсара чакаюць санкцыі ад акцёрскага прафсаюза або агенцтва.

У нас, на жаль, за акцёраў у выпадку некарэктных паводзін кінакампаній заступіцца няма каму. Мы не маем прафсаюзнай арганізацыі кінаакцёраў і дасведчаных агенцтваў, якія могуць адстойваць нашы інтарэсы. Я праноўваў ідэю стварэння акцёрскага агенцтва на базе Беларускай гільдыі акцёраў кіно, але яна пакуль не знайшла водгук.

— У фільмах дастаткова часта выконваецца роля антыгерояў. У адным з інтэрв’ю неяк сказалі, што для вас усё роўна, якога салдата іграць: савецкага або нямецкага. Але калі прапаўняюць іграць фашыстаў і вы згаджаецеся, значыць, вам цікава?

— Усе кажуць, што ў мяне знешнасць арыяца, быццам я не беларус. Пасля фільма «Апошні броненцігнік», дзе іграў фашысцкага дыверсанта, спытаў у маці яе меркаванне — магула застала вайну яшчэ дзіцем. І яна адказала: «Сыноч, ты сапраўдны Ганс!» (*Смяецца*). Пры гэтым трэба разумець: рускі салдат або нямецкі — у першую чаргу чалавек гэта. Тым больш чалавек ваенны, значыць, у яго ёсць абавязак, гонар, прыныцы, прысяга, што ўвогуле аб’ядноўвае ўсіх воінаў любові арміі свету. Іншае пытанне — кожны верыць у сваё. Я стараўся іграць любога персанажа з пункту гледжання, паўтаруся, чалавек: спрабаваў зразумець, што ім рухае, у што і чаму ён верыць. Хай пазіцыя нават будзе адмоўнай або не стасуецца з агульначалавечымі прыწყамі, але гэта яго пазіцыя. Ён так лічыць, ён у гэта свята верыць.

— Роля нямецкага прафесара ў фільме «Сляды апосталаў» стала для вас найцікавейшай у такім амплуа?

— Пасля гэтай карціны я сказаў: усё, хлопцы, больш фашыстаў не іграю (*Смяецца*). Прынамсі, на нямецкай мове! Чаму? Нямецкім не валодаю настолькі, каб разумець, што кажу. У «Слядах апосталаў» з намі працавалі перакладчыкі, дапамагалі, але ўсё роўна гэта было жудасна. Даводзілася думаць пра тэкст, а не пра тое, што будзе дэманстраваць мой вобраз. Добра, што рэжысёр Сяргей Талыбаў, разумеючы гэтую складанасць, пайшоў на ўступкі: у некаторых эпізодах мой персанаж гаворыць па-руску з акцэнтам. Вядома, вобраз нямецкага прафесара быў цікавы, але, думаю, мне не ўдалося раскрыць яго да канца з-за моўнай перашкоды. А можа, таму, што я проста лютнівы і не завучываў маналогі.

— Калі іграеце гітлераўца, унутраны голас не паказвае, што вы не на тым баку?

— Не, не крычыць. Але калі іграеш фашыста, разумееш: цібе першалачаткова будзе ненавідзец глядач. З іншага боку, гэта добра: чым больш не любіць пасля прагляду фільма, тым дакладней перадаў персанажа. У дзяцінстве, калі іграў у вайнушку, хацелася быць партызанам, біць фашыстаў, таму што яны дрэнныя. З гадамі стаў ставіцца да гэтага... больш мудра. Чаму? Мая бабуля распавядала, як ішлі нямецкія войскі. У іх шэрагах былі самыя розныя людзі з акупаваных тэрыторый. Так, яны ішлі пад сцягамі рэйха, але ім не хацелася нікога забіваць. У іх не было выбару. Мы, зразумела, ваявалі за Радзіму, абараняліся, а іх прымушлі ваяваць. Потым яны ж дзякавалі савецкім салдатам за вызваленне. Пры гэтым усё можна зразумець, але не ўсё дараваць... Бо фашызм — гэта не проста нямецкі салдат, які выконваў свой абавязак і верыў у рэйх — гэта імперская ідэалогія.

— Пры ўсім тым у вас ёсць узнагарода за найлепшую рэалізацыю славянскага вобраза — за спектакль «Адвечная песня»...

— Гэты спектакль вясной быў адноўлены. Мы пабылі з ім на гастролях у розных краінах. Фурор! Прыемна, што спектакль абнавіўся, хоць ужо і цяжка ў ім іграць з-за ўзросту і здароўя. Аднак... калі выходжу на пляцоўку, забываю пра ўсё, бо ведаю, што іграю і пра што спяваю.

Спектакль «Адвечная песня» — гэта мая жыццёвая пазіцыя. Там 90 працэнтаў мяне, майго стаўлення да людзей. Там беларус, колькі б ні пражыў, усё трывае, пераносіць і закусвае цуглі.

Хочацца верыць, што глядчы ўспрымаюць мяне як разнапланаванага акцёра. Чую выказванне пра сябе: «фашыст, але прыгожы». Мне хочацца свайму герою сімпатызаваць, разумець яго, спачуваць, хоць ён і адмоўны. І гэта галоўнае. Бо ўсе вобразы я ствараю з пазіцыі чалавека — усё роўна, які нацыянальнасці. Мы ў першую чаргу людзі.

— Што можаце сказаць пра сітуацыю ў сучасным беларускім кінематографі?

— Сітуацыя няпростая. Нацыянальная кінастудыя спрабуе выбудаваць структуру. Старую сістэму кінавытворчасці разбурылі, а новую яшчэ не пабудавалі, і гэта адбіваецца на якасці карцін, на працоўных уземаадносінках. Нашаму кіно патрэбны добрыя крэатыўныя прадзюсары, які будзе ведаць, што здымаць і куды прадаваць. Без грошай зняць добрае прафесійнае кіно немагчыма. Але грошы — толькі адзін з фактараў. Патрэбны ідэі. Кіно павіна быць цікавым, актуальным, прывабліваць. Бо ў нас усё для гэтага ёсць: маладыя дзёрзкія рэжысёры, якія спрабуюць сябе ў кароткаметражным фармаце, уздымаюць праблемы, карыстаюцца сучаснай кінамовай. У нас, акцёраў, кажуць так: колькі ты ўклаў у свайго персанажа, столькі і атрымаеш на выхадзе ад глядацкіх эмоцый. Гэтаж я і пры стварэнні фільма, і ў любімым творчым працэсе: трэба ўмець аддаваць сябе цалкам.

— Якія планы на наступны год?

— Я чалавек просты, але ж мне хочацца, каб год быў насычаны і плённы. Не люблю, калі час проста ідзе. Павінен быць сэнс. Сёння у мяне ёсць тэатр і кіно, таму хацу ісці наперад. Не магу гаварыць, зраблю я нешта лепшае для тэатра альбо кіно, але жыву ў гэтым свеце і павінен рухацца наперад.

Мне падабаецца мае жыццё. Складанасцяў шмат, непаразумення — таксама, але я выбудаваў свой свет такім, які ён ёсць.

Сцэна са спектакля «Вёс».

ЧАС ДЗІВОС І ЧАРАЎНІЦТВА

Дзеячы культуры і мастацтва распавялі пра свой Новы год

Усім'і Льва Талстога самым любімым святам быў Новы год. І рыхтавацца да яго пачыналі ўжо ў лістападзе. Жонка пісьменніка Соф'я Андрэеўна разам з дзецьмі майстравала на ёлку навагоднія цацкі. Акрамя звычайных цацак, з кардону выразалі лялек. Пасля кожна член сям'і павінен быў для сваёй лялькі падрыхтаваць касцюм, з кудзелі зрабіць валасы, размаляваць тварык. У сям'і Марыны Цвятаевай у навагоднюю ноч арганізавалі сямейную латарэю. Па правілах гэтай латарэі ўсе навагоднія падарункі разыгрываліся, праўда, пры жаданні дазваляўся абмен падарункамі. У сям'і бацькоў Антона Чэхава вельмі папулярныя былі музычныя вечары. Усе члены сям'і ігралі на якім-небудзь інструменце. Пазней гэтую традыцыю Антон Паўлавіч перанёс і ў сваю сям'ю.

Пра навагоднія традыцыі беларускіх дзеячаў культуры вядома не так і шмат. Напэўна, адзін з самых цікавых фактаў — навагоднія паштоўкі сябрам, зробленыя ўласнаручна знакамітым графікам Арленам Кашкурэвічам. А як сустракаюць Новы год у нашай краіне прадстаўнікі розных відаў мастацтва?

Народны мастак Беларусі Іван МІСКО амаль паўстагоддзя захоўвае вернасць ўнутранаму космасу: сярод яго герояў — амаль увесь зорны гарадок. Сябрам-касманаўтам ён возіць беларускае сала, а яны тэлефануюць яму з арбіты.

— Мне падабаецца Новы год таму, што гэта час чараўніцтва. Я заўсёды пішу і тэлефаную сябрам. Нават калі не бачыліся шмат гадоў, патэлефануеш — і цёпла на душы. Бо сустрэліся не проста ў часе — сустрэліся ментальна ў момант пераўтварэння. У дзяцінстве, памятаю, Новы год быў увогуле самым лепшым святам: рыхтаваліся ледзь не некалькі тыдняў. Адтуль такія

ўспаміны. Сёння я ўжо не такі малады (*Усмixaецца.*), але ведаю, што Новы год — магчымасць думаць наперад і ставіць задачы — быць сапраўдным, шчаслівым, добрым, удзячным. Увогуле, кожны дзень — мітусня, а тут задумаешся і зразумееш: чуд сапраўды ёсць. Павешіш шарык на ёлку, падумаеш пра кагосьці, і разумееш: вось яна, атмасфера, вось яно, свята. Альбо згадаеш тшасць альбо кагосьці, і ўжо ідзеш да Новага года з унутраным антуражам.

Імя **спявачкі Надзеі КУЧАР** прыхільнікам оперы вядома добра. А вось шырокая публіка пачула пра яе не так і даўно, калі беларуска выйграла самы прэстыжны сусветны конкурс вакалістаў — *BBC Cardiff Singer of the World*. Сёлета Надзея ўпершыню стала мамай, таму гэты Новы год асаблівы.

— Традыцыя ў мяне вельмі простая: сустракаць Новы год сям'і, таму што гэта выключна сямейны час.

Заканчэнне. Пачатак у №50.

Напэўна, гэта адзінае свята, якое я люблю і святкую заўсёды, люблю рабіць падарункі родным і блізкім сябрам. Нават калі за акном і няма зімы, навагодняе чараўніцтва ўсё роўна лунае ў паветры.

Увогуле, калі большую частку жыцця праводзіш на гастролях, разумееш, што гэта адзін дзень у годзе, калі можна проста ўзяць і ўсё адпусціць, паглядзець спакойна на блізкіх, мужа, сваё дзіця і быць шчаслівай. Для многіх Новы год — мітусня, а для мяне — магчымасць пабыць у спакоі. Здаецца, што, калі ў перыяд навагодніх святаў зараджаем сябе на чараўніцтва, яно адбываецца з намі заўсёды, хоць, можа, і заўважаем гэта пасля.

Мастачка Анастасія БАЛЫШ любіць Новы год усё жыццё. Сёлета яна стала шматдзетнай маці —

нарадзіла трэцяе дзіця, таму пераднавагоднюю мітусню ўспрымае як вялікую падзею. Рыхтуецца з адказнасцю. Бо Новы год — не толькі свята для цябе, але і для ўсіх блізкіх.

— Традыцыяна ўсе зімовыя свята для мяне сямейныя. За навагоднім багатым сталом — заўсёды з дзецьмі, бацькамі, бабулямі-дзядулямі. З астатнімі сваякамі ўсю ноч тэлефануемся, віншваем аднаго і жадаем, здаецца, кожны год адно і тое ж. Але гэта не змяняе радасці сустрэчы і надзеі на сапраўднае мары! Ёлка ў мяне дома «савецкая», з тымі самымі цацкамі з дзяцінства.

Адразу пасля бою курантаў, 1 студзеня, пачынаю святкаваць свой асабісты новы год — дзень нараджэння. Самы доўгі і сонны дзень у годзе! Заўсёды асабліва чакаем сям'ёй Каляды — свята радасці прывітання Хрыста на зямлі! Абавязкова ходзім у гэты дзень у храм. Свякроў гатуе 12 посных страў, стол высцілаем саломай. Спяваем з дзецьмі калядныя песні, абменьваемся падарункамі! Вельмі светлы і радасны, урачысты і ў той жа час утульны дзень! Пасля святаў заўсёды прыемна вярнуцца да працы і падпісваць карціны новай лічбай. Сёлета яна асабліва прыгожая — 2020!

Дырыжор Аляксандр АНІМІСАЎ лічыць Новы год часам плёну. Працуе многа, думае — таксама. Але

незабывае, што заўсёды трэба марыць і дзякаваць мінуламу году за найлепшыя моманты, таму ў 2020 год уваходзіць шчаслівым.

— Я воль сапраўды не ўяўляю святкаванне Новага года без сям'і. Вядома, гэта пайшоў з дзяцінства. Мы абавязкова збіраліся разам. За святочным сталом абмеркоўваем планы, робім падарункі.

А яшчэ я не ўяўляю 31 снежня без снегу і ёлкі. Так што часцей за ўсё сустракаю свята сярод блізкіх і родных там, дзе снегу яшчэ больш. У мяне дома сапраўды калей ёлкі: лічу, што яе прысутнасць у доме стварае асаблівую ўтульнасць. Калі дома цябе чакае

ёлачка-прыгажуня з агнямі, то вельмі прыемна вяртацца.

Увогуле, Новы год — час самааналізу і планаў. Заўсёды з трапятаннем стаўлюся да гэтага часу і спрабую яго пражыць прыгожа.

Мастачка Аксана АРАКЧЭВА Новы год памятае як гульні. Вялікая сям'я актывізуецца і пачынае

рабіць усё разам. Ужо некалькі гадоў Аксана жыве ў Гамбургу, але на Новы год любіць прыязджаць дамоў, таму што тут, на яе думку, адбываецца сапраўдны чуд.

— Галоўнай традыцыяй у нашай сям'і была падрыхтоўка ўпрыгажэнняў для ёлкі. У дзяцінстве для нас гэта быў цэлы рытуал. Мы прыдумлялі розныя варыянты ёлачных цацак, якія рабілі сваімі рукамі. Вечарамі з сёстрамі крэатыўна папоўнялі праграму, у гэтым працэсе ўсё нараджалася натуральна. Асаблівы момант, калі ёлку пачыналі ўсталёўваць. Абавязковы рытуал — упрыгожванне шыбаў выцінанкамі з сурвэтак, падрыхтоўка і ўпакоўка падарункаў. Мы, дзеці, ладзілі канцэрт па заяўках, — шкада, тады не было відэа, думаю, павесіліся б цяпер.

Няхай дзяцінства даўно прайшло, але Новы год для мяне — па-ранейшаму падзея. Па-першае, з 31 снежня на 1 студзеня я заўсёды ўспамінаю блізкіх і думаю пра іх, па-другое, раблю крок для рэалізацыі новых планаў. Мне здаецца, што ў навагоднюю ноч мы становімся больш шчаслівымі. Вельмі люблю адзначаць зімовыя свята ў Беларусі: тут ёсць адчуванне дома.

Дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі мастак Уладзімір ПРАКАШОЎ лічыць, што

Новы год — час прадукцыйны: ёсць магчымасць адпачыць ад усіх спраў і прысвяціць сябе сям'і і творчасці.

— Для маіх сваякоў Новы Год і Каляды заўсёды былі святамі сямейнымі. Акрамя бабуль і дзядуль, за сталом збіраліся ўсе мае цёткі і дзядзькі. Памятаю, што жанчыны напярэдадні свята пачыналі адварваць мяса і гародніну для салатаў, раніцай 31-га пачыналася вялікае наражанне! Хто-небудзь адзін заўсёды быў адказны за тэлевізійную праграму. Дарэчы, і бацькі, і бабулі з дзядулямі распавядалі мне, што сапраўды Новы год у коле сям'і, ім было важна захаваць гэтую традыцыю, якая засталася да сёння. Таму, калі ў нас не атрымаваецца быць са сваякамі за адным сталом на Новы год, стараемся абавязкова сабрацца на Каляды і наадварот. Лічу, што гэтыя навагоднія ўрачыстасці трэба праводзіць выключна з тымі, каго любіш. Кожны раз у гэты час чакаеш чудаў і хочаш паглыбіцца ў чараўніцтва. А з кім, акрамя самых дарагіх і блізкіх, гэта магчыма?

Новы год у прынцыпе дазваляе перазагрузіцца: я пачынаю шмат разважаць і планавать, а таксама запрашаю да гэтага блізкіх.

ПРА ЮВЕЛІРАЎ ДЫ БРЫЛЬЯНТЫ

«Беспасажніца» на сцэне Новага драматычнага тэатра

Спектакль «Я рэч...» па п'есе Аляксандра Астроўскага 1878 года паставіў галоўны рэжысёр тэатра Сяргей Кулікоўскі. Здаецца, п'еса невыпадкова, і стваральнікі не прагадалі: тема каханьня і тэма панавання над чалавекам грошай будучь актуальныя заўсёды. Але колькі б ні ставілі спектаклі па творах такога кшталту ў тых ці іншых тэатрах, параўнаньняў тут не пазбегнуць. Па-першае, з першакрыніцай. Па-другое, са знакамітай двухсерыйнай драмай Эльдара Разанава «Жорсткі раманс», што пачылася свет у 1984 годзе.

Трагедыя галоўнай гераніні твора — Ларысы Дзмітрыеўны Агудалавай — у тым, што многія кавалеры хацелі б мець яе ў каханьне, але ніхто не пажадаў бацьчы ў якасьці жонкі. Ад безвыходнасьці, у пэўнай ступені ад раўнадушша да свету і самой сябе, Ларыса прымае прапанову маладога дробнага чыноўніка Юлія Капітанавіча Карандышава, чалавека самалюбівага, крыўдлівага і зайздрослівага, у той самы час працягваючы хакаць Сяргея Сяргеевіча Паратава, дзёркага і фанабэрыстага двараніна, таксама пазбаўленага сяблельства. Пра апошніх двух персанажаў мы ведаем няшмат, але галоўным чынам іх адрознівае выхаванне грашмыма. У аднаго яны былі заўсёды, таму і «жыве з шыкам», у другога не было ніколі. Часам падаецца, што дай іх у свой час апошняму і адбяры ў першага, мала б што змянілася. Увогуле, нягледзячы на назву, трагавеае пытаньне крыху хаваецца за аб'яўленым герояў і любюўнай лініяй. А. Астроўскі гэтае пытаньне, наадварот, выстаўляе. У кнізе, напрыклад, ёсьць Ефрасіння Патапаўна, цётка Карандышава, якая дапамагае зразумець асобу гэтага маладога чалавека. Усе яе размовы звернутыя да набыватка, яна паспявае папракнуць сям'ю навесткі ў адсутнасьці пады.

Адно з асноўных пытаньняў твора, якое ў многіх не выклікае сумненьняў, — ці меў Паратаў пяхотнае пачуцьце да Ларысы (няхай і разлік вышэйшы за ўсё)? Пастаноўка С. Кулікоўскага кажа: не. З уласцівым яму спакомам Паратаў адмаўляецца ад каханьня Ларысы, здаецца, не забываючыся ні на хвіліну пра залатыя прыскі, аб'яўняючы ў выпадку жаніцтвы, хоць і разумее: сапраўднай асалоды «пазбаўленне волі» яму не прынясе.

Але для каго жанчына — сапраўды рэч, каму ўвогуле абыйкава, што яна адчувае, дык гэта Мокію Парменьчы Кнураву і Васілю Данілычу Вазаватаву, якія вядуць размовы пра тое, каму з іх застанеца такі «брыльянт», як Ларыса, бо патрабуе мастака-ювеліра. У пастаноўцы ўсё гэта адчуваецца з першых дыялогаў, хоць некалькі важным сцэнам наддзена няшмат увагі. Менавіта яны паказваюць герояў найбольш жорсткімі. Напрыклад, торг Паратава і Вазаватава за Рабінзона як за пацешную рэч і размова пра парох «Ластаўка» амаль як пра чалавека. Яны настолькі забыліся на сваю гордаць у гэтай празе валодаць, што кожны з іх гатовы зрабіць унёсак нават у вясельнае ўбранне будучай нявесты.

Значнае адрозненне знакамітага фільма ад пастаноўкі — рамансы, якія Эльдар Разанаў вельмі любіў. Ён сам падбіраў песні для фільма, аддаўшы перавагу вершам Бэлы Ахмадулінай, Марыны Цвяткавай і нават Рэдзьярда Кіплінга, а не твораў сучаснікаў «Беспасажніца». Хоць Ларыса ў спектаклі С. Кулікоўскага таксама спявае, гэта чамусьці не выклікае асаблівых эмоцый і пачуцьцяў. Але гэтае пытаньне поўнацю суб'ектыўнае.

Скарэчэнне тэксту было скіравана крыху на іншыя сэнсавыя акцэнтывы. Так, Ларыса Надзеі Анцыповіч выглядае ў спектаклі больш прыземленай: гэта ўжо не анёл, а простая жанчына, трэба сказаць, даволі эмацыянальная, надрыўная, незадагаліва. Карандышаў, які звычайна трактаваўся як чалавек нічэжны, ператварыўся ў інтэлігентнага, але наўнага, непрыстасаванага да жыцця студэнта з мяккім голасам і цягай да музыкі (Арцём Пінчук). Ён дорыць Ларысе раманс, магчыма, уласна напісаны. Вынісенне ў назву слова «рэч» тут можа трактавацца ўжо інакш: Карандышаў, які не бачыў нічога, акрамя Ларысы, зразумеў, што яна пустая прыгожая лялька. Крыху асобна стаіць Паратаў у цудоўным выкананні Андрэя Бібікава. Толькі часам узнікае пытаньне: акцёр так ужыўся ў сваю ролю ці наўпрост сыграў больш аб'яўленага і менш сур'эзнага Мікіту Міхалкова? Сапраўды рамантычныя натуры шукаюць у гэтым героі добрыя якасьці, бо павінны ж яны быць! Ніхто не хоча мірыцца са спрэчным выказваннем, што жанчыны часта любяць нягоднікаў. Але

Фота з сцэны аперэты «Міжы-Навіна».

кожны другі гатовы пагадзіцца, што мужчыны працягваюць глядзець на жанчын як на забаву. Дакладна толькі тое, што, прынамсі, адно другому не супярэчыць.

Адзін з найцікавейшых персанажаў — Харыта Ігнацьеўна Агудалава ў выкананні Таццяны Паповай. У адрозненне ад гераніні А. Астроўскага, маці Ларысы атрымалася прагнай да жыцця, поўнай гумару і прыхаванай пяхоты жанчынай, жыццё якой сапраўды не складалася. Асэнсаваўшы свае памылкі і ўплыў на сям'ю, яна дазваляе даць самой выбраць свой лёс, нібыта выбачаючыся, спадзеючыся на лепшае жыццё. І, вядома, не для сябе — найперш для Ларысы. Праз раскрыццё постаці Харыты Ігнацьеўны хацелася б пабачыць хоць намёк на справядліваць. Гэта б склала пэўную мараль, азначала б літасць жыцця да таго, хто шкадуе аб чым-небудзь. Але не.

Сцэну смерці Ларысы глядзім не бачыць. Чуецца толькі стрэл у закулісці, які вымушае кожнага прыдумаць любы верагодны фінал. Кульмінацыя жа становіцца танец Ларысы і Паратава, у якім найлепш адлюстраваны падзенне жанчыны і бязлітаснасць мужчыны. Нягледзячы на некаторыя змены ў асэнсаванні п'есы і цікавыя рэжысёрскія прыёмы (сярод якіх — ядро вады, якое выплэскаюць у твар гераніні), спектакль атрымаў-

ся даволі традыцыйным, што пайшло яму толькі на карысць. Дарэчы, міжволі ўзнікае думка: як бы ўспрымалася пастаноўка С. Кулікоўскага, калі не ведаць першакрыніцы?

«У кожнага свой густ: адзін любіць кавун, а другі — свіны хрastoк», кажа Паратаў. Гэтае выказванне не адлюстроўвае сутнасць твора, бо, акрамя Ларысы, ніхто не прыходзіцца даспадобы мужчынскім персанажам п'есы, у яе няма канкурэнцыі. Рэжысёр спектакля «Я рэч...» таксама з гэтым згодны і не парушае традыцый трактоўкі, не ўводзіць новых герояў (варта адзначыць, што знаёмых герояў артысты сыгралі выдатна). Але лейтматыў твора адлюстроўвае іншая фраза, якая сцвярджае, што за задавальненне трэба плаціць: яно дарма не дастаецца, якое б ні было. Няхай то будзе дарагая вопратка, пародзісты жарабец ці прыгожая жанчына — героям патрэбна ўсё самае лепшае. Лёгка разважаць на гэтую тэму, калі грошай няма, — і ўсё зразумела, і ўсё ўкладваецца ў правіла, і ўсё падвяргаецца ганьбаванню. Але калі б у таго ці іншага чалавека з'явілася багацце, роўнае хоць нейкай частцы маёмасці багатых купцоў з твора, яго адчуванне свету, узаемаадносіны з ім не засталіся б ранейшымі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Знайсці пункт адліку

«Тэатр без межаў» рытуе спектакль па п'есе Сафіі Ворсы «Дзень настаўніка»

Незвычайны тэатр-студыю для дзяцей і падлеткаў з прыёмных сямей і дзіцячых дамоў сямейнага тыпу стварыла журналістка і актрыса Кацярына Саковіч. Галоўная мэта «Тэатра без межаў» — сацыялізацыя дзяцей, якія апынуліся ў складаным становішчы.

Ідэю сацыяльнага праекта ў свой час падтрымалі Мінскі гарадскі інстытут развіцця адукацыі і Мінскі гарадскі клуб замяшчальных бацькоў «Вулей». Удзельнікам мог стаць кожны.

На працягу ўсяго 2019 года калектыв часта відазмяняўся, што не дазваляла працаваць над канкрэтнай пастаноўкай. Сёння ў тэатры-студыі займаюцца 18 дзецей ад 9 да 17 гадоў. Ужо ёсць вынікі: зусім нядаўна дуэт вучняў перамог на міжнародным фестывалі M-FEST у Мінску. Першае, на што накіравана навучанне — паводзіны перад глядачамі і праца над пластыкай. Тэатр імкнецца развіваць актыўнасць, увагу, назіральнасць, умение фантазіраваць, дае магчымасць адчуць сваю прысутнасць у культуры. Дапамагаюць у гэтым акцёры і рэжысёры

Кацярына Саковіч і Сафія Ворса.

прафесійных тэатраў (тэатр лелек і рускі тэатр).

— Зусім не важна, ці стануць дзеці прафесійнымі акцёрамі. Важна даць ім базу, з якой яны пойдуць у жыццё, — лічыць кіраўнік сацыяльнага праекта К. Саковіч. — Для мяне тэатр — гэта ўсё. Я разумю, які важна для чалавека быць разнавольным, умець адкрыта размаўляць, не саромецца гледча, таму што сучасны свет настолькі хуткі і складаны, што многім маладым людзям цяжка рэалізаваць сябе ў прафесіі. Аднаго таленту ўсё ж мала. Таму ў практычным плане самае галоўнае зараз — дапамагчы дзецям пазбавіцца страху сцэны.

З'явіўся ў тэатра і свой драматург — маладая пісьменніца, аўтар кнігі для падлеткаў Сафія Ворса. Акрамя Беларусі, яе кнігі выходзілі ў Расіі, Польшчы, Літве і Японіі. П'есу «Дзень настаўніка» яна напісала спецыяльна для «Тэатра без межаў», хоць задума з'явілася дадоўга да пастаноўкі. Адправіўшы сваіх герояў у далёкую будучыню, аўтар хацела паказаць, што і цяпер, і праз сто гадоў галоўная задача

педагога — убацьчыць у дзіцяці асобу. Дарэчы, у кнізе п'еса надрукавана адразу на дзвюх мовах — рускай і беларускай. Ілюстрацыі да гэтага выдання, як і да ўсіх папярэдніх, зрабіла Маргарыта Ціхановіч.

— Раней у мяне не было такога тэатра, каб напісаць п'есу. Таму напачатку значная частка маёй працы заключалася ў тым, каб чытаць іншыя п'есы, вучыцца іх лабудова, ствараць цікавыя дыялогі. Я пачала пісаць у сакавіку мінулага года, але неаднаразова змяняла змест і структуру твора. Бо калі пішаць, развіваешся разам са сваім тэкстам. Змяняюцца першачатковыя погляды, цяжка выканаць задуманае, — распавяла С. Ворса.

Нагнілі творцы К. Саковіч і яе падпечныя. П'еса абяцае раскрыць адносіны ў ланцужку «дзеці — бацькі — настаўнікі», знайсці пункт адліку, які дазволіць кожнаму з гэтых суб'ектаў асэнсаваць сваю ролю ў жыцці. Рэпетыцыі ўжо пачаліся. Бацькам не забараняецца прысутнічаць у зале. Гэтая пазітыўная практыка спрыяе не толькі творчаму працэсу, але і стасункам у сям'і. Прэм'ера запланавана на вясну, а ў красавіку будзе паказ на міжнародным фестывалі тэатральных мастацтваў у Ізраілі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Скарбонка Спадчыны

Фота Катрына Дробина.

«Каляды» Волгі Вайніцкай.

Майстэрства «Калядных узораў»: забытае і вернутае

Гэтымі днямі нашы продкі адзначалі найвялікшае свята земляробчага календара — Каляды — адно з самых містычных у старажытных славян. Свята зімовага сонцастаяння, калі дзень павялічваецца на «вераб'іны крок», было нагодай падумаць пра будучае лета. Пазней у гэты ж час пачалі святкаваць Раство Хрыстова.

Зімоваму свята прысвечана штогадовая рэспубліканская выстаўка сучаснай народнай творчасці «Калядныя ўзоры», арганізатарам якой выступае Рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне «Саюз майстроў народнай творчасці».

У памяшканні мастацкай галерэі Мінскага абласнога цэнтра народнай творчасці сабраны амаль усе вядомыя тэхнікі і матэрыялы народнай творчасці: мастацкая апрацоўка драўніны, пляценне з прыродных матэрыялаў, ганчарства, кавальства, роспіс па дрэве, шкле, вышыўка, ткацтва, карункапляценне, выцінанка, бісерпляценне, аплікацыя ды іншыя. Сучасны стан, асаблівасці бытавання і напрамкі развіцця рамёстваў — тое, з чым дае магчымасць пазнаёміцца 27-я па ліку выстаўка. Колькасць удзельнікаў — больш за сто чалавек з усёй Беларусі, якія працягваюць і развіваюць шматвяковыя традыцыі беларускага народнага мастацтва.

Народны майстар Беларусі разьбяр Уладзімір Чыквін з Кобрына, які прадставіў на выстаўцы драўляныя цацкі, расказвае:

— Я захоплены гэтай справай больш чым сорак гадоў, стараюся кожны год удзельнічаць у выстаўцы. Акрамя мастацкай разьбы, займаюся скульптурнай разьбой для царкваў, касцёлаў. Традыцыя — вякамі напрацаванае рамяство. Мяне вельмі прываблівае аднаўленне забытых тэхналогій, асабліва выкарыстанне колатай драўніны, старых інструментаў. Для гэтага трэба вывучаць спецыяльную літаратуру, але лепш за ўсё дапамагаюць вандрожкі па свеце. Калі нейкая тэхналогія згублена ў адной мясцовасці, яе можна знайсці ў іншым краі. Тое, што я не заспеў у нас, знайшоў ў замежных музеех.

Аснову выстаўкі складаюць творы не толькі знаных спецыялістаў, але і новых сяброў Беларускага саюза майстроў народнай творчасці. Выстаўляюцца таксама і работы прэтэндэнтаў на ўступленне ў суполку. Сёлета гэта майстры Гарадка Віцебскай вобласці, Быхава Магілёўскай вобласці, Міншчыны: салігорскія, маладзечанскія, стаўбоўскія.

— Экспазіцыя прадстаўляе ўсю палітру народнага мастацтва, — зазначае Тадэвуш Стружэцкі, старшыня Беларускага фонду культуры, адзін з заснавальнікаў выстаўкі. — Майстроў ужо не трэба скіроўваць — яны

самі выбіраюць свае работы, ведаючы, што выпадковае трапіць не павінна, інакш яно было б іншародным сярод твораў агульнага высокага ўзроўню. Высокі густ саміх умельцаў дазваляе ўтрымліваць патрэбную планку, ён вядзе за сабой іншых. А Саюз майстроў тут хутчэй вопытны дарадчык, чым цэнзор.

Выстаўка «Калядныя ўзоры» — гэта дэманстрацыя таго, чым жыве сучасная творчасць. Частка экспазіцыі распавядае пра даўно забытыя з'явы народнай культуры, якія наўрад ці знойдуць сваё ўвасабленне ў сучасных культурных працэсах. Яны патрабуюць падтрымкі і адраджэння, як, напрыклад, паазерскія маляваныя дываны, узоры якіх прадэманстравала ў экспазіцыі майстрыха Святлана Скавырка з Глыбокага. Ніколі не трацілі сваёй папулярнасці, заўсёды былі запатрабаваныя з практычнага боку вырабы з лучыны, лазы (калекцыя маладзечанскіх майстроў). Вялікая частка выстаўкі — творы, якія страцілі сваю практычную скіраванасць, засталіся чыста мастацкімі, — работы беларускіх выцінаншчыц, а таксама творы саломаллячэння — нацыянальны феномен, які больш-менш адходзіць ад традыцый. Пошукі ж новых шляхоў дэманструюць майстры, якія адраділі даўно забытую традыцыю набойкі, знайшоўшы новае прымяненне ў тых ці іншых кампанентах адзення.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звезда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Татцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукі
Віктар Гардзеі
Уладзімір Нілліамэдаў
Вольга Дадзімава
Жапа Запарытка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфарав
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адрас крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адрас прэсы і пазіі — 317-20-98
адрас мастацтва — 377-99-72
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звезда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Нумар падпісань у друку
09.01.2020 у 11.00
Ум. друк. арж. 3,72
Наклад — 925

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 205
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукпісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.